

No u a

Revistă Română

pentru

Politică, Literatură, Știință și Artă

No. 10.

15 Maiu 1900

Vol. 1.

CRONICA POLITICĂ SI ECONOMICĂ

Noul spectacol revoluționar spaniol. (1)

I.

Imbătrinesc popoarele, — unele de o bătrînețe demnă, senină, consacrată întreagă cultului unui mare trecut mort, altele de o bătrînețe nervoasă, nemulțămîtă, plină de înjosire?

Există, într'un anume timp, la un anume popor, însușiri fericite, cari s'au format natural în alcătuirea și dezvoltarea aceluï popor său pe care le-a cîștigat printr'o educație descoperită și supraviețuită de un mare om de stat. Acele însușiri, pe care un alt popor nu le are sau nu le are în același grad, se întîmplă că se potrivesc minunat cu spiritul epocii. În vremi aspre, poporul fericit e cel mai resistant, mai voinic; în vremi de idealuri e acela a cărui viață se îndreaptă după cele mai înalte ideale; în vremi practice, e poporul cel mai harnic, mai perseverant, mai îndărătnic în cîștigarea bogăției și fructificarea ei.

Atunci acel popor învinge; el domină pe toate cele-lalte prin alianța sa intimă cu realitatea, ale cărei nevoi le satisface prin natura și activitatea

sa. E cel d'întîiu care a înțeles sfaturile mute ale timpului, e cel d'întîiu care a pornit pe singura cale care duce spre izbîndă. Cele-lalte aud de la dînsul comanda, îndreaptă după dînsul pașii lor nesiguri, — ele, cari la început, înainte ca fruntea călăuzului să fie încununată de aureola strălucitoare a succesului, nu-l recunoscuse și rătăcise.

În suita poporului corifeu, merg acelea care pot urma, mai încet, dar fără a se pierde, calea cea nouă, care pot rezista greutăților și surprinderilor necunoscutului. După o bucată de vreme, după o încercare de lucru, puterile fiecăruia se dau la iveală și importanța relativă a fie-căruia se statornicește.

Pe cînd oastea saū caravana acelor cari lucrează și luptă, trece, dominatorii altor timpuri, oboșiți de mărirea lor trecută, se odihnesc de odihna deplină care precede mai adesea sfîrșitul. Sunt luptătorii harnici, storși de puteri, cari au cîștigat prea multe biruințe, în alte timpuri, cu arme care nu se mai întrebunțează și care totuși erau odinioară armele minunate, de asupra cărora zbura trecătoarea victorie. Unii dintre dînșii, aceia cari iese mai mîndri de pe scena lumii, pe care au ocupat-o și unde nu mai au o chemare, nu privesc cu invidie pe învingătorii cei noi și nu se coboară pînă la imitarea unor apucături, unor virtuți care n'au fost pînă acum ale lor. Ochiul lor nu mai vîd prezentul și

(1) A se vedea Gustave Hubbard, *Histoire contemporaine de l'Espagne*, 6 vol. in 8°, Paris—Madrid, 1869—83. Pentru timpurile din urmă, rapoartele ambasadorului american la Madrid, Lowell: *Impressions of Spain* [by] James Russell Lowell, G.P. Putnam's sons, Londra — New-York, 1900, in 8°.

nu mai încercă a descoperi în zările viitorului; ochii aceia de melancolie sunt fixați asupra trecutului. Trăiesc în gloria lor și viața lor slăbește în măsura în care această glorie, îndepărtându-se, se stinge.

Așa trăiesc astăzi popoarele care au deslășurat înaintea lumii uimite grandioasa tragedie războinică a Islamului. Timpurile trec, moravurile se schimbă, popoarele înseși se strămută: impasibil față de schimbarea pripită, înțepeniți în resignare față de dușmănia timpurilor noi, pe care nu se coboară a le înțelege, adepții unui crez inutil astăzi, ai unui sistem otrăvitor, își trăiesc ultimele zile în maiestatea trecutului, care nu mai trăește pentru alții.

Dar nu toate știu să moară ast-fel, dintre acelea chiar care au trăit tot așa de bine.

Sunt popoare îmbătrânite cari caută, din cauza unei vecinătăți ispititoare sau din alte cauze, să-și păstreze locul în umanitatea militantă. Fără să-și dea seama de totalitatea schimbărilor petrezute în lumea înconjurătoare, în condițiile generale ale vieții politice, ele leapădă de bună voie vechia lor purpură, demodată în maiestatea ei, și, îmbrăcînd haina nouă de luptă a veacurilor nouă, își închipue că împreună cu dînsa vor îmbrăca și o ființă nouă, prin care vor continua să stăpîneasă. Haina se îmbracă ușor, și nu folosește la nimic acelui care nu e făcut s'o poarte, fiind-că n'a derivat din nevoile lui reale și durabile. Bătrînul luptător rămîne și ast-fel în urmă și, pe cînd tovarășul lui de glorie privește mîndru la timpurile pentru care fusese făcut, — el, ambițiosul, nerăbdătorul, își cheltuește ultimele puteri în sforțări zadarnice, în chemări inutile — căci cine ascultă pe răniții, pe oboșiții în lupta pentru viață a neamurilor? —, în certuri și cuvinte pe atît de violente, pe cît de copilărești, care-î înjosesc bătrîneța și aruncă o umbră de ironie și asupra marii lumini depărtate a trecutului.

Cînd chemarea i s'a isprăvit, un popor cuminte se cade să aștepte... Sfîrșitul, dacă vremile s'au încheiat pentru dînsul, sau și o înviere a puterii, pe care n'o poate grăbi nici-o crîșă de nervi etnică, pe care o poate aduce numai vitalitatea persistentă pînă la prefacerea din nou a lumii după însușirile și virtuțile celui lăsat la o parte și uitat.

Spaniolii nu înțeleg lucrul ast-fel. Și de aceia, a doua zi după o memorabilă înfrîngere, după o strălucită constatare a slăbiciunii lor, baricadele se ridică, pietrele zboară în aier, salvele răsună pe strade. Bătrînul umilit, care nu vrea să se rezigneze și nu poate să aștepte, se enervează din nou și, convins că sînt haine minunate, care întineresc, smulge cu furie de pe dînsul pe acele care-l îmbracă, încredințat că acestea i-au adus nenorocirea.

Iarăși cîntecul cel vechi, de care ascultătorii s'au săturat de mult, dar pentru care a păstrat încă toată vechia-î iubire cîntărețul: cîntecul care începe cu republica anarchiei și se termină cu tirania militară.

II.

A fost o falnică țară, țara aceasta. Cînd, la începutul timpurilor moderne, popoarele Europei s'au ridicat, gata pentru lupta care constată puterea, unul în fața altuia, — nici unul n'avea încrederea în sine legitimă, care făcea mîndru pe Spaniol. Crescuse luptînd, luptînd în fie-care zi, în fie-care ceas, nu el în potriua lui — ca alte popoare —, ci în potriua dușmanului legii și neamului, Maurul păgîn, usurpatorul pămîntului lui Iristos și al regelui. Supt steagul crucii, din umbra Pirineilor, în întunerecul secolelor ignorate de la începutul veacului de mijloc, creștinii de sînge iberic se coborîră spre mănoasa vale ocupată de necredincioși. Ca o înaintare înceată de greoaie legiuni sigure de victorie: pornind din mai multe părți spre aceeași țintă, așa de îndepărtată, dar pe care neapărat erau s'o ajungă. Cu cît înaintau mai departe, cu atîta se apropiau mai mult unii de alții, — trupele mici, Statele provisorii, adunîndu-se pentru a face puternicele coloane de atac, Statele durabile. Apoi, cînd ultima rețuță maură căzu și Spania întreagă se odihni supt umbra crucii, — în jurul steagului victoriei desăvîrșite, nu mai fu decît o singură oaste, o singură coroană, un singur Stat pentru un singur popor.

Urmă un veac de neasămănată expansiune în toate direcțiile. Spania era încă armata biruitoarelor, cari nu mai aveau cu cine să se lupte și nu erau deprinși totuși să facă alt meșteșug decît acesta, pe care-l făceau de cînd se trezise pe lume. Decît să caute în pămîntul recucerit

bogăția muncită și trainică, ce se câștigă odată cu virtuțile ce răsar din zilnica muncă cinstită, soldații aceștia incorigibili și eroici preferară să înfrunte toate primejdiile mărilor necunoscute pentru a căuta aurul și pietrele scumpe ale Continentului nou, scos de întimplare înaintea lor; ei merșeră mai bucuroși în largul străinătății europene, cătînd gloria lor în lupta pentru toate cauzele străine. Ce colț al Europei apusene, centrale și sudice n'a fost stropit de sîngele neîntrecuților infanteriști ai lui Carol Quintul și Filip al II-lea?

În focul veșnic al mării militare și politice se topea însă aurul Americii și oțelul admirabil al rasei spaniole. Cîți se întorceau din mulțimea care plecase? În urma înstrăinaților rămînea țara pustie, țara nelucrată, țara săracă. Și veni o vreme cînd această țară singură nu fu în stare să mai susție puterea regelui catolic.

Cidul Campeador, care dusesse de mult cea mai sfîntă luptă pe care o poate duce un popor, aceia pentru pămîntul său, murise, înfășurat în steagul de biruință de la Grenada. Pentru morile de vînt ale supremației europene și idealelor medievale, urmașul său, don Quixote, noua incarnație a geniului spaniol, își cheltuișe puterea brațelor și a minții. Și, cînd timpul lui Sancho Pança sosi, al harnicului, cinstului și prosaicului Sancho Pança, care se suia pretutîndeni aiurea în fruntea bucatelor, câștigate de dînsul, Spania n'avea decît pe cavalerul în agonie al cauzelor pierdute.

Un secol încă, de resignare nobilă. Don Quixote murind, desprețuește pe fericiții și trivialii săi vecini. În munca lor vede o injosire a brațelor care trebuie să ție sabia, în știința lor o coborîre a spiritului, care trebuie să viseze gloria, în sentimentul lor liber îmbrăcat în noi forme artistice, o rătăcire a inimii din care trebuie să se ridice numai rugăciunea către Dumnezeu. Era c sinucidere, o primire fără rezistență a decăderii în toate domeniile, dar o liniștită și nobilă moarte.

Dar, de-odată, viața poporului vecin al Franțezilor e tulburată de furtuna unei regenerări violente. Peste zidul chinez al înalților Pirinei, străbate vîntul ideilor nouă, și don Quixote-le spaniol se trezește din somnul lui asemenea cu

moartea. Se trezește și ascultă. Și, ascultînd, cade din rătăcirea mîngietoare a disprețului pentru omul modern, în rătăcirea și mai rea a adorației lui Sancho Pança, în cea mai guralivă și sofistică din întrupările sale.

Acum înțelege el de ce se simțea slab, de ce-l cuprîndeau florii de moarte. Nu fiind-că sîngele muncii și al cugetării curgea tot mai încet în vinele sale împietrite, ci fiind-că-l lipsea mantaua călduroasă a suveranității populare, pantofii vîntului universal, cerceii de stras ai Camerii și Senatului, pălăria de modă nouă a monarhiei constituționale.

Cu acestea cine nu s'ar regenera? Căci doar prin acestea se regenerase întreprinzătorii, purii coloni englezii din America de Nord și harnicii, vioii Francezii!

Experiența aceasta lamentabilă durează de un secol. Eroul fără dinți se închină întii cu patimă spiritului modern, apoi e cuprins de o torturătoare nesiguranță, căci și așa îi merge din ce în ce mai rău. Strică și drege, drege și strică, fără ca istoria să ridice condamnarea ei de deasupra poporului spaniol.

Căci nu așa se regenerază popoarele.

III.

Iată, în cîte va cuvinte, care a fost viața politică a Spaniei în acest secol.

La începutul secolului al XIX-lea, domnia la Madrid al patrulea suveran din dinastia de Bourbon, care înlocuise cu un secol în urmă pe Habsburgii. Carol al IV-lea era solemnă păpușă a soției sale și a lui Manuel Godoy, alesul inimii acesteia.

Godoy era insuportabil pentru aristocrația spaniolă, pentru oamenii cari aveau o conștiință, dar înainte de toate pentru principele de coroană, Ferdinand. După ridicolul *ménage à trois* al lui Carol al IV-lea, Spania oferi Europei spectacolul unei lupte dintre tată și fiu.

Nevrednicul tată, și fiul încă mai nevrednic, fură chemați în Franța de Napoleon, opriți, iar regatul, pe care nici unul din doi nu-l merita, fu confiscat pentru Casa Bonaparte. Iosif, fratele marelui cuceritor, fu instalat la Madrid.

Spaniolii, cu puține excepții, nu-l voriră, între altele și pentru că era un om cinstit, care guvernă bine. Ei organizară decî într'un colț al

peninsulei un guvern de protestare după ultimul tipar francez. Englezii se amestecară și, ajutînd vitejia îndărătnică a poporului de jos, a țărănilor, cari credeau că Ferdinand al VII-lea reprezintă națiunea și oribila călugărime din peninsula pe Dumnezeu, — cauza ignobilului paricid învinse.

El fu restabilit deci în 1813. Tînărul rău crescut devenise un egoist fără rușine și un epicurean fără scrupul. Pentru că era mai comod pentru regalele *menus plairsirs*, voi să domnească după moda veche. Fanaticii formelor nouă se opuseră. Armata se revoltă contra șefului ei, Francezii trebuia să vie, cu mandat european, pentru a face ordine, în 1823.

Ordine,—vorba merge; liniște măcar. Ferdinand avea un frate, a căruî supremă bucurie era că regele n'are copii. Dar acesta-și făcuse obiceiul să-și ieie neveste și să le omoare cu brutalitatea lui. Încă o dată, cînd bunul frate don Carlos nu visa de cît tron și coroană, Maiestatea Sa catolică își împodobi singurătatea cu o soție tînără. Maria-Cristina-i dădu două fete și, în surprinderea sa plăcută, Ferdinand găsi de cuviință să facă din cea mai mare, — o micuță Doña Isabella—principesa de coroană a Castiliei și Aragonului.

Zis și făcut. Fratele protestă, regele muri, de bucurie că a mai făcut cuiva un necaz, și Isabella ocupă tronul, pe cît era cu puțință pentru minuscula sa persoană (1833). Nu mai e de nevoie să spun că don Carlos se revoltă.

Ce-i trebuia poporului spaniol după atîtea încercări și suferințe și în momentul cînd începea un lung și înversunat război civil? De sigur, o minoritate. Regina-mamă supraveghiă întîiu creșterea fiicei sale, care nu putea decî să fie de cît foarte rea, și apoi guvernul, care fu al șefilor de partidă, ce nu se gîndiau de cît la dîușii.

Maria-Cristina oferia în acest timp, vrednică văduvă a Cinicei sale Maiestăți, spectacolul celor mai înalte virtuți. Un an după moartea lui Ferdinand, ea dădea naștere unei a treia fete: fericitul tată era un ofițer, pe care se zicea că regina-l luase de bărbat morganic.

Apoi familia se înmulți. Certele dintre partide făcură însă pe harnica mamă să se îngrijească aiurea de cît în Spania de fericirea «soțului» său; era însă o persoană indispensabilă și după un timp ea se întoarse și guvernă din nou.

Intre ast-fel de oameni Isabella a II-a deveni

vrednica fata a tatălui ei: minția public, spunînd că miniștrii săi au făcut-o să iscălească fără voie acte de Stat pe care le aprobase în toată libertatea, ronțăind bomboane; un șef de partid, părăsind saloanele regale, după o încîntătoare audiență, o văzu salutîndu-i plecarea cu amîndouă mîinile ridicate la înălțimea nasului...

Regala Domnișoară trebuia să se mărite: ar fi preferat un elegant cavalier, ca acel care luă pe sora ei, sau un frumos general cu mustățile lungi. I se dădu o specie de imbecil bolnăvicios, fiind-că așa voia Europa. Ea hărăzi deci Statului un moștenitor al tronului, pe care Europa avea rațiunile sale să nu-l aștepte, apoi — soțului ei — și alți copii, cari aceștia devenise probabil.

Regimul își urmă cursul, între ministere care cădeau, războaie civile care izbucniau, petreceri și execuții. Grațioasa Sa Maiestate obosia la aceste din urmă ocașii pe cei mai chemați pentru această misiune, dintre cari unul prezise că alcovul regal se va îneca în sînge o dată; cele d'întîiu — petrecerile — mergeau așa de departe încît principele-soț redactă o protestare contra abundenței sale paternității, ceia ce-l făcu să fie pus la arest în apartamentele lui.

Alt-fel, toate mergeau bine: oamenii politici destui, alegeri dese, prisos de discursuri, funcționari mai mulți de cît... cei-lalți. (1) Cînd un scriitor devenia prea obraznic, poliția-l pune la reson; cînd lumea demonstra, cavaleria Maiestății Sale o băga în pivniță; cînd cine-va obținea o audiență de plîngere, apuca une ori drumul exilului; cînd un negustor deschidea prăvălia, i se dădea ordin să continue comerțul.

Apoi veni, după multe crize, încă una. Se proclamă republică. Isabella plînse, protestă la rîndul ei și plecă, cu casa sa conjugală. Cei mai mulți o regretară: era, în fond, o femeie cum se cade! (1868).

Dar rău crescută. Și Republica fusese și mai rău crescută. Își schimbă favoriții ca și predecesoarea sa. Se mărită întîiu cu un «rege constituțional», Amadeo de Savoia, care, ținînd la

(1) Spaniolii au de la Mesonero Romanos încoace, un subtil satirist, un termen special pentru această teribilă boală: *empleo-manía*, mania funcțiilor (v. D. Ramon de Mesonero Romanos, *Escenas matritenses*, Madrid, 1845, pp. 37—41). O *empleo-manie* a patriei mele!

onoarea casnică, abdică (1873). Atunci regimul vice-conjugal fu inaugurat și pentru republică. Un președinte pe lună, când nu administra numai câte-va ceasuri, cum i s'a întâmplat unuia, care nici n'apucă să-și numească miniștrii. Apoi, un general, Martinez Campos, o dădu afară.

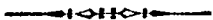
Fiul Isabellei fu adus înapoi de la școală și deveni Alfons al XII-lea. Un băiat isteț și vesel, care ajunse cu timpul un om harnic, conștiincios și moral. Spaniolii nu l-au putut suferi nici o dată, și i-au arătat-o. Cite-va luni după moartea întii lui soții, care fusese și ea — o fată de șaptesprezece ani — numai câte-va luni soția lui, se găsi cine să tragă cu revolverul în bietul copil, care exclamă: «Ah de m'ar fi nemerit!» Merșeră pînă acolo în cât tăcură ovații Isabellei, venită să-și vadă fiul.

Așa un rege era insuportabil. Oamenii buni la Dumnezeu se rugară, și Alfons al XII-lea muri în întia lui tinerețe.

Lăsa un copil, acel ce domnește astăzi: Alfons al XIII-lea, și o văduvă, care își poartă crucea cu o răbdare de sfântă. Într'un ultim război, care aruncă în vînt ultimele rămășițe ale marelui imperiu colonial spaniol, națiunea arată că a uitat să se lupte, precum dovedește prin istoria sa de un secol că nu se poate deprinde să muncească. Fiind-că dinastia nu putea cugeta pentru avocați și lupta pentru soldați, fiind-că ea nu putea suplini toate insuficiențele și toate deserțiunile, ei bine, *jos dinastia!* Răzimat într'un cot, don Quixote vede scînteind la Răsărit stelele eterne ale Separatismului, Republicei și Anarchiei. Și e dispus să se lupte pentru ele...

Se pare deci că spectacolul începe, căci sîngeroșii histrioni ai parazitismului politic se agită. Vor găsi cine să-l și aplaude — la noi mai ales. «Popoarele generoase» se înțeleg între ele; când sunt «latine», cu atît mai mult.

N. IORGA.



Băncile de emisiune și circulațiunea monetară.

In special Banca Națională Română.

I.

Cestiunea băncilor de emisiune cere un studiu detaliat al sistemelor de bancă și al rezultatelor ce au dat în diferite țări. Numai astfel se pot afla cauzele reușitei lor.

O bancă mare de emisiune este, după gradul de dezvoltare al țării, centrul creditului comercial și primul factor regulator al circulațiunii monetare. Când o țară progresează, se îmbogățește, și alte instituțiuni de credit se dezvoltă, importanța băncii de emisiune ca centrul creditului comercial scade, iar funcțiunea de reguloare a circulațiunii monetare apare mai evidentă. Dar aceasta nu însemnează că importanța ei ca instituțiune de credit devine nulă; ea rămîne mare mai cu seamă în timpuri anormale. Ceea ce economistul Nasse (1) spunea despre Banca imperiului german: «Acordarea de credit este pentru Banca Imperiului o funcțiune absolut secundară. Funcțiunea sa principală este regularea circulațiunii monetare» — se poate spune despre orice bancă mare de emisiune.

Băncile de emisiune din țările înaintate tind deci a pierde mult din calitatea de bancă de scont. Și aceasta este firesc: căci scontul în afară de bancă devenind mai estin, bancherii și comercianții nu recurg la scont de cît în ultimul moment, cu câte-va zile înainte de scadența efectelor saŭ spre a face față unor plăți neprevăzute. Aceste bănci de emisiune devin încetul cu încetul, niște simpli «casieri ai comerțului»: bancherii și comercianții mari le încredințează rezervele disponibile. Depozitele exigibile la vedere atunci cresc, pînă ce, la un moment dat incasul metalic covârșeste biletele emise. În Engiltera incasul băncii este, de mai mulți ani mai mare de cît biletele în circulație. Operațiunile de credit ale Băncii Engliterei sunt foarte mici în comparație cu acelea ale celorlalte instituțiuni private. Banca Engliterei fiind cea mai puternică din toate băncile de emisiune, modul cum ea-și îndeplinește rolul de reguloare a circulațiunii monetare influențează asupra lumii întregi.

(1) *Hellferich*, zur Erneuerung d deutschen Bank-gesetzes, 1899, p. 40.

La Banca Franței scontul este, în timp normal mai mic de cât la cele l'alte bănci. În 1894 Creditul Lyonez singur avea un portofoliu cu 70 milioane mai mare. Deja la 1891 Banca sconta d'abia 40% din efectele create. Această evoluțiune se observă și la Banca Germaniei. Banca Belgiei însă are un portofoliu de aproape 70% a efectelor create. (1)

În timpul unei mari activități comerciale și în timp de crasă, aceste bănci își recâștigă însă importanța ca bănci de scont. Așa, portofoliul Băncii Franței a crescut enorm în anii din urmă. La 1894 portofoliul ei era de 482 milioane contra 1052 milioane a celor cinci instituțiuni mari de credit din Paris (Crédit Lyonnais, Comptoir national d'escompte, Société générale, Crédit Industriel și Credit Foncier), iar la 1899 se urcase la 1197 milioane contra 1498 (2) De asemenea și la portofoliul Băncii Imperiului german se vede o urcare mare (3)

Aceasta ne arată că băncile de emisiune constituie rezerva comerțului în timp de activitate comercială și industrială, de jenă și de crasă.

Ca o dovadă, că în urma concurenței crescînde a celor-l'alte instituțiuni de credit, băncile de emisiune își pierd din calitatea de bănci de scont, putem cita și faptul caracteristic, că Banca Franței și-a văzut beneficiile scăzînd de la 62 $\frac{1}{2}$ mil. în 1882, la 20 milioane în 1897, spre a se urca la 33 $\frac{1}{2}$ milioane în 1899.

Cea ce micșorează importanța băncilor de emisiune ca bănci de credit este desvoltarea economică, care creiază noi capitaluri și, prin urmare, ușurează concurența și face să scadă interesele. Acestor scăderi nu se poate opune nici chiar o bancă, ca aceia a Franței, care are monopolul emisiunii de bilete.

Dar funcțiunea—regularea circulațiunii monetare—nu este ușoară chiar pentru băncile mari din centrul Europei. Din contra, ea este foarte grea și impune băncilor de emisiune multă prevedere și pricepere subtilă a întregului mecanism al mișcării financiare din țară și străinătate. În

(1) P. Leroy Beaulieu. *Traité théorique et pratique d'Economie politique* III p. 601—637. — H. Denis în raportul prezentat camerei belgiene în ședința din 22 Iunie 1899 (Doc. No. 224) p. 67.

(2) P. L. Beaulieu op. c. III p. 623. «*Le Temps*», 8 janvier 1900 (Semaine Financière).

(3) *Verwaltungsbericht der Reichsbank* 1899.

aceste țări scontul privat impune băncilor ridi carea scontului oficial sau scăderea lui. Cînd scontul privat se apropie de scontul oficial și schimbul asupra străinătății are tendința spre urcare, băncile de emisiune proced la ridicarea lui.

Acest scont privat, scontul burselor, nu este aplicabil de cât poliților mari și de prima ordine. Așa la Berlin se scontează poliți ce trec peste 5000 mărci, iscălite de firme însemnate sau acceptate de băncile mari. Polițiile mai mici sunt scontate la Banca imperiului sau la băncile particulare. Aceia cari n'au credit la bancă, plătesc de obicei 1% mai mult de cât scontul oficial (1). Tot așa și în Franța, unde negustorii plătesc 1—1 $\frac{1}{2}$ % mai mult. Așa dar scontul privat este numai pentru efectele de prima ordine. Cînd scontul în afară de bancă se urcă, asta însemnează că tîrgul monetar se restrînge și un semn pentru băncile de emisiune ca să fie prudente.

Banca Franței în loc să urce scontul ia o primă în formă obișnuită de atita la % sau scontează numai efecte cu scadențe lungi, de la aceea cari cer aur pentru export. Cît timp activitatea comercială a Franței era staționară, acest mijloc părea suficient pentru a împedica urcarea dobînzilor; îndată însă ce activitatea economică a luat un avînt mai mare, Banca Franței începu a recurge și ea la ridicarea scontului. (2)

Banca Germaniei a urmat în tot timpul o politică cu totul diferită. Preocupațiunea ei de căpetenie fiind regularea și îmbunătățirea circulațiunii monetare, ea își măria sau micșora scontul țînînd seamă de scontul privat și de cursul schimbului. Banca Imperiului are dreptul să emită bilete pentru 294.500.000 — după legea nouă 450.000.000 — fără garanție de stoc metalic. Pentru ceea ce trece peste această sumă trebuie să plătească 5% imposit. Banca Imperiului nu a ridicat în tot-deauna scontul cînd depășia limita; ea a preferit de multe ori să plătească singură diferența între scontul ei și taxa de 5%. Ori de cîte-ori starea monetară era bună, prin urmare schimbul asupra streinătății nu da loc la îngrijiri, ea nu urca scontul la 5%; căci atunci creditele ce i se cereau erau condiționate de starea internă a tîrgului. Din contră, cînd tîrgul mo-

(1) Dr. Mayne, *Der Diskont* p. 5.

(2) Hellferich, *Z. Ern. d. d. Bankgesetzes* p. 114—124.

netar i se părea nefavorabil, ea urca scontul înainte de a fi depășit limita fixată de lege (1). Iar în timp de abundență a capitalurilor, când scontul privat îi face mare concurență, ea scontează chiar sub scontul ei oficial — ceea ce nu face Banca Franței — ca să nu piarză legătura cu întregul târg de scont (2). Banca Franței se ține strict de scontul ei oficial; iar Banca Engli-terei nu se ține de loc. (3)

Intru cât privește Banca Engli-terei, se știe ro-lul preponderent ce'l joacă în târgul monetar al lumii. Englitera — sau mai bine Londra — este centrul unde se lichidează operațiunile lumii. Tratele asupra Engli-terei formează în schimbul între țări «moneta internațională.» In lume cir-culă multe trate engleze. Ușurința cu care se pot găsi aceste trate și preferința ce li se acordă, mai cu seamă când sunt trase asupra caselor de bancă engleze, au făcut pe Englitera să joace rolul productiv de mijlocitoare pentru cele-l'alte țări (4). Prin ce mijloace a reușit Englitera a pune bazele supremației sale comerciale se poate vedea dintr'un studiu al lui Gustav Schmoller (5). Englitera pînă acum o jumătate de secol servia nu numai de intermediar între Europa și țările transatlantice și din Orient, dar chiar comerțul de mărfuri era în mâinele ei. Continentul a reușit a se emancipa, din ce în ce mai mult, în ceea ce privește comerțul de mărfuri; însă pentru afacerile financiare și de bancă este silit să re-curgă la intermediul Engli-terei. Această supre-mație financiară se datorează supremației co-merciale a Engli-terei, care exportă mult pre-tutindenți și care are plasări mari de capitaluri în toate părțile lumii. Decî, mai toată lumea fiind datoare Engli-terii, se explică preferința ce se dă tratelor engleze. Neguțătorii din China și Indi, cari vînd mărfurile lor în Europa sau America, preferă să tragă asupra unui bancher din Londra, din cauza ușurinței ce are de a desface efectele asupra Engli-terei... Coresponden-ții europeni sau americani sunt nevoiți a trimite acoperirea la Londra. (6) Continentul — chiar toată

străinătatea — datorează mult Londrei pentru ast-fel de trate, precum și pentru credite de bancă. Și cînd scontul se urcă la Londra sau o jenă se ivește aci, atunci continentul este ne-voit să trimeata aur pentru a-și plăti datoriile în casul cînd nu mai găsește conveniența de a pre-lungi tratele sosite la scadență (1) sau cînd cre-ditele nu se mai acordă. Așa se explică pentru ce cerințele monetare din Englitera se resimt imediat pe continent.

Dar și continentul are trate asupra Londrei, fie pentru exportul de mărfuri în Orient și o parte a Americii, fie din operațiunii financiare. Aceste trate se urcă la vre-o 40 milioane £. (2)

Această dependență de Londra va dispărea cu timpul, cînd relațiunile directe între țări vor deveni mai dese. Inainte, relațiunile între Ame-rica de Nord și Europa, se lichidau tot la Londra; astăzi lichidările se fac direct. (3)

Englejii au început să vază pericolul ce'i a-menință din două părți: America și Germania, cari au devenit niște concurenți puternici pe tîrgul universal. In Germania există o tendință foarte pronunțată de a se emancipa de Londra, prin crearea de bănci transatlantice și prin desvol-tarea comerțului de export (4) Concurența ce-a început să facă Germania Englejilor este destul de simțitoare; presa periodică și zilnică din En-glitera nu încetează de a da alarma.

Și chiar în Franța tendințele de emancipare nu sunt mici. Marile instituțiuni de credit înfiin-țează sucursale și agenți în Extremul orient și în America.

Londra fiind astăzi bancherul universal, orî-ce schimbare ce se produce aci, are resunet în cele-l'alte părți ale lumii. Jena financiară prin care a trecut Europa în toamna anului trecut se da-torește în mare parte jenei particulare din Lon-dra.

De vre-o trei ani dobînzile au în occident o tendință spre urcare, din cauza desvoltării in-dustriei și a marilor împrumuturi lăcute de state și comune. La 1898, în toamnă, dobînzile se ur-case mult la Londra, Paris și Berlin. Ne pu-team aștepta la aceleași, urcări de scont și în

(1) Hellferich, Z. Ern. d. d. Bankgesetzes p. 36, Wör-terbuch d. Volkswirtschaft II p. 318.

(2) Wörterbuch d. Volkswirtschaft II p. 318.

(3) Hellferich, op. cit. p. 42.

(4) Wörterbuch etc. II. p. 864.

(5) *Economia Națională* 1900, No. 1.

(6) Goschen, *Théorie des Échanges Étrangers*, p. 77-78, 95-96.

(1) Raffalovich, *Le Marché Financier 1898/99* p. x.

(2) Maync, op. cit. p. 70.

(3) Goschen. op. cit. p. 97.

(4) Wörterbuch etc. II. p. 864.

toamna trecută; însă nu la o jenă financiară. Englitera în urma declarării războiului cu Transvaal a trebuit să exporte mari cantități de aur în streinătate pentru aprovizionarea armatei sale; și chiar în interior, din cauza speculațiunii ce s'a făcut, s'a absorbit multă monedă. Piața Londrei se vede atunci silită a-și retrage banii plașați pe termene scurte în Berlin, St. Petersburg și New-York. La New-York se naște o panică, și se potolește numai grație intervenției băncilor mari, cari au emis *certificate de lichidare* și ast-fel au ușurat piața de lipsa de numerar. Londra refuză a mai sconta tratele Băncii Rusiei și forțează instituțiunile, cari aveau relațiuni cu Englitera, să remită aur; iar Berlinul se acoperă desfăcând o mare cantitate de obligațiuni americane (1). Dar nici aceste importuri de numerar, cari ajunseră nivelul cel mai mare posibil în timpuri atât de dificile, n'au avut absolut nici o influență asupra bursei, înainte de lichidarea generală de la 31 Decembrie. Imediat după această lichidare se resimte o ușurare însemnată, datorită aurului importat și cantităților ce reveneau din interior (2).

Răul cel mare pe care l'a adus Londra în toamna trecută va face ca tendințele de emancipare să se pronunțe încă mai mult în Germania, Franța și America. De la 1893 încoace America a devenit și ea un factor important al curentelor economice și monetare; iar pe continent Germania și Rusia încep a exersa o influență considerabilă (3).

În Englitera dezvoltarea creditului s'a făcut pe o scară întinsă. Se evaluează, că circulațiunea monetară împreună cu rezerva metalică a băncii Englitereii, se urcă la 52.000.000 £. Această sumă este după părerea multor economiști prea mică pentru sumele colosale de afaceri ce se fac. Numai depozitele la băncile private se evaluează la 1898 la 633.000.000 £ (4). Iar operațiunile ce se lichidează la *Clearing-House* s'au urcat la 1899 la peste 9 miliarde £.

Afară de moneda metalică, băncile engleze au dreptul de a emite bilete de bancă pentru

28.000.000 £ din care 17. 775.000 £ pentru banca Englitereii. Cea ce trece peste această sumă trebuie acoperit cu aur.

Această limitare a băncii Englitereii, unde sunt concentrate afacerile de credit, dau o mare sensibilitate târgului monetar din Londra. Orî ce schimbare în rezerva băncii atrage după sine urcările sau scăderile de scont. Aceasta se resfrînge asupra celor-lalte pieți; căci odată ce Londra își ridică scontul, băncile mari sunt silită s'o urmeze, ca să nu-și vadă rezervele metalice micșorate. Capitalurile disponibile găsind o mai mare fructificare la Londra ar avea tendința să emigreze. Este dar firesc, că cele-lalte pieți să caute a se emancipa.

Sistemul riguros al Băncii Englitereii ar avea după unii, marele avantaj de a asigura absoluta conversibilitate a biletelor de bancă (1) și al doilea de a semna dinainte pericolele unei crize (2).

Oare să fie aceasta adevărat?

Este încontestabil, că biletele de bancă sunt absolut convertibile în Englitera. Această calitate nu se poate datori numai actualului sistem de bancă, dar și faptului, că Englitera are monometalismul pur de aur. Când Franța va scăpa de marea cantitate de argint, atunci Banca va fi silită să plătească în aur. Dar chiar și acum Banca Franței ar putea plăti și greșește procedînd alt-fel; căci prin sistemul de prime ea ușurează exportul aurului din circulație. Ea ar face bine, dacă ar urca mai des scontul și n'ar întrebuița primele, care dau loc la agiotagiū. Cît privește Banca Imperiului german, ea a dat în tot-dea-una aur, cu toate că avea și ea dreptul să plătească în taleri de argint. La 1881 avea chiar un incaso metalic de argint de 350.000.000 M. contra 207.000.000 aur. Dar Germania este pe cale a-și complecta reforma monetară (3), așa că anomaliile de acest fel nu se vor mai ivi. Însă dacă Banca Germaniei, pentru a-și apăra stocul metalic, a fost silită să ia măsuri mai energice, și să recurgă la sprijinul celor-lalte instituțiuni mari, asta nu însemnează, că ea nu și-a plătit biletele în aur; ci pur și simplu, că tim-

(1) *Le Temps* 15 Janvier 1900 (*Semaine Financière*), *Neue Freie Presse*, 13 Ianuarie 1900.

(2) *Neue Freie Presse*, 11 Ianuarie 1900.

(3) *A. Raffalovich*, *Le Marché Financier en 1899* în *Journal des Economistes* 15 Janvier 1900 p. 20.

(4) *Journal des Economistes* 15 Fevrier 1900 p. 246.

(1) *Le Temps* 12 Fevrier 1900, *J. d. Econ.* 15 Fevrier 1900 p. 248.

(2) *Raffalovich* în *J. d. Ec.* 15 Janvier 1900 p. 35.

(3) *Hellferich*: *Die deutsche Münznovelle* în *Neue Freie Presse* din 5 Ianuarie 1900.

purile grele cereaŃ măsuri extraordinare. Nici chiar Banca Engliterei n'a putut scăpa de aceste necesităŃi și de multe-ori a încercat, prin alte măsuri de cît ridicarea scontului, a pune capăt exportului de aur (1).

Intru cît privește marele avantaj al sistemului englez de a semnala apropierea crizei, nu se poate nega, într'adevăr, că prin micșorarea rezervei de bilete Banca prevestește pe oamenii de afaceri, că a ajuns la limită și prin urmare, îi invită a fi mai prudenți (2). Dar pe lângă acest avantaj, se uită marele defect de a pune banca în imposibilitate de a ajuta piața în timpuri critice. Anii 1847, 1857, 1866 și 1890 sunt în mintea tuturora.

Robert Peel, isbit de neajunsurile la care dote loc libertatea de emisiune înainte de 1844, a reglementat foarte strict circulațiunea biletelor de bancă. Interzice pe viitor băncilor ce se vor înființa de a emite bilete, iar băncile ce existau la această dată și emiteau bilete, nu mai au dreptul de a depăși limita prevăzută în lege, chiar cînd ar garanta emisiunea prin aur. Prin dispariția acestor bănci, era prevăzut că Banca Engliterei să moștenească $\frac{2}{3}$ din dreptul lor de emisiune.

Limita fixată pentru Banca Engliterei era de 14.200.000 £. Prin dispariția băncilor private, ea și-a mărit limita astăzi la 17.755.000. Această sumă este garantată prin datoria fixă a Statului către bancă și prin consolidate engleze. Ceea-ce trece peste aceasta trebuie să fie integral acoperit cu aur.

Autorul acestei legi, identificînd prea mult biletele de bancă cu moneta, voia să doteze Engliterea cu o circulațiune de bilete și de monedă, care să varieze întocmai cum ar varia o circulațiune numai de monedă, după trebuințele comerțului. Prin aceasta el voia să prevină pe viitor crizele, ce făcuse atîta rău comerțului. Băncile nefiind libere de a emite bilete peste măsură, nu vor favoriza speculațiunile. El pleacă de la ideia, că cantitatea de monedă este aceea care determina prețul mărfurilor: mărindu-se această cantitate, prețul se va urca, iar importul va crește pînă ce echilibrul se va stabili, și mic-

șorîndu se moneta, exportul va fi favorizat (1).

Această teorie neglijează însă influența colosală ce o poate avea creditul sub diferite forme asupra prețurilor de mărfuri. Vom vedea că limitarea unei forme a creditului — aci biletul de bancă — a dat o dezvoltare mare altor forme, ca cecul și compensațiunile. Dar chiar într'o circulațiune monetară, efectele nu sunt așa cum s'a presupus; căci atunci am avea periodic schimbări brusce de prețuri, datorite importului și exportului de monedă. Două lucruri pot să influențeze asupra acestor schimbări, anihilînd efectele importului sau exportului de monedă: *moneta tezaurizată* în popor și *creditul*. Moneta tezaurizată se ivește în circulație cînd prin exportul de numerar se presintă o ocaziune favorabilă de fructificare pentru economii (2) și prin urmare prețurile nu vor scădea. Iar creditul, prin elasticitatea sa, îndulcește efectele acestor schimbări, prin aceea că se poate restrînge cînd circulațiunea este abondentă și se poate întinde cînd circulațiunea se micșorează. Dintre toate formele de credit biletul de bancă posedă cea mai mare elasticitate.

În Engliterea circulațiunea biletelor fiind strict reglementată, cu scăderea temporară a stocului metalic, scad și biletele în circulațiune; de aci schimbările brusce ale scontului. În această țară, din cauza instituțiunilor de credit dezvoltate, nu există monedă tezaurizată și se poate spune că mai toată rezerva metalică este concentrată la Banca Engliterei. Banca fiind limitată în emisiunea de bilete este silită să-și apere stocul, ridicînd scontul (3).

Acest sistem de bancă, prin lipsa sa de elasticitate, poate fi dezastros în timpuri de panică. Atunci depozitele se pot retrage, afacerile cresc, rezerva se micșorează; iar scontul se urcă. Dacă aur nu intră, dezastrul bate la ușă. Această stare se resimte și pe cele-lalte pieți, cum s'a întîmplat și de astă dată.

Jena din iarna trecută a pus iarăși pe tapet cesțiunea reorganisirii Băncii Engliterei și s'a discutat dacă n'ar fi bine a i se da o mai mare elasticitate (4).

(1) William Scharling, Bankpolitik 1900 p. 189.

(2) Mill, Principles of Political Economy. People's Edition p. 399.

(1) Mill op. cit. p. 398, Scharling op. c. 114—127.

(2) Mill op. c. p. 403.

(3) Mill op. c. p. 403—405.

(4) J. d. Ec. 15 Janvier 1900 p. 35.

Dar să vedem, care este rolul capitalului în băncile de emisiune și care este importanța acestora în timp de criză.

Ca să putem discuta aceste cestiuni, este necesar să facem o deosebire fundamentală între țările sărace și țările bogate în capitaluri.

Maî întâiu cestiunea capitalului.

D. Anton Carp a spus la Senat (1) un adevăr cînd a susținut, că puterea de emisiune a unei bănci nu stă în capitalul ei, ci în stocul metalic. Cînd o bancă este bine prevăzută cu stoc metalic, puterea ei de emisiune este mare. Despre capital însă se poate spune într'un mod general, că e «un capital de garanție a biletelor de circulațiune». Este însă de contestat, dacă este bine, ca acest capital să fie plasat în efecte publice.

Necesitatea plasării capitalului în efecte publice se poate înțelege numai în țările unde dreptul de emisiune este liber, sub anume condițiuni pentru or-ce bancă, ca în Statele-Unite și, înainte, în Elveția. Dreptul de emisiune este stabilit aci în raport cu capitalul. Aci se poate explica la rigoare pentru ce statul intervine și cere ca biletele să fie garantate prin efecte publice; căci controlul statului, orî cît de minușios ar fi, nu poate avea un rezultat serios; de oare ce este foarte greu a se judeca despre soliditatea afacerilor la atîtea bănci.

În cele-lalte țări, ca Engllitera, Franța etc. plasarea capitalului în efecte are numai o explicare istorică.

Banca Englliterei a avansat maî tot capitalul statului în secolul trecut, cînd acesta avea de luptat cu mari dificultăți financiare. Astă-zî cu un capital de 14.533.000 £ și rezerve de 3.000.000 £, ea are să primească de la Stat o datorie fixă de £ 11.015.100, și a maî imobilizat în consolidate 6.759.900. Cu aceste două sume ea garantează biletele ce are dreptul să emită, fără garanție metalică.

După situațiunea de la 26 Aprilie 1900 (2) Banca Englliterei avea bilete în circulație de 29.000.000 £ și un stoc metalic de peste 32½ milioane. — Se observă că de cîțî-va ani, aceasta este situațiunea normală a băncei.

Din dreptul de emisiune Banca n'are mare

profit; maî tot profitul îl are din depozite.—Tot la această dată găsim, că depozitele particulare se urcau la aproape 42 milioane, iar ale Tezaurului și ale administrațiunilor publice la 8 milioane £.

Nu maî această mare datorie exigibilă explică de ce Banca Englliterei de obicei nu primește la *Londra* de cît efecte cu termene scurte, 7--15 zile, saū cu scadența mijlocie de 7 zile. Cîte odată banca primește și efecte cu trei și patru luni, cînd crede, că nu este nici un pericol ca să procedeze ast-fel. (1).

Creșterea depozitelor la Banca Englliterei se explică prin dezvoltarea instituțiunilor de credit, cari primesc depozite și sunt silite să țină o rezervă aci.

Dar Banca Englliterei, fie prin influența legii de la 1844, fie prin dezvoltarea economică a Englliterei, a devenit maî mult o bancă de depozit, de cît de emisiune. Aceasta o face chiar ca să plaseze o parte a fondurilor disponibile în efecte publice, pe cari le vinde la cas de trebuință. Efectele publice disponibile se urcă la 14.378.683 £, — decî maî puțin de cît capitalul și rezerva.

Banca imperiului german, care este administrată de funcționarii Statului, a fost înființată cu un capital de 120.000.000 M. Fondul ei de rezervă este de 30.000.000. Capitalul aparține acționarilor. Anul trecut i s'a prelungit privilegiul cu 10 ani și i s'a mărit capitalul la 180 mil (30 mil. M. vor fi vărsați în cursul acestui an; iar restul pînă la 1905). Banca imperiului, am văzut, are dreptul de a emite 294.500.000 M. ne acoperit de stoc metalic — de la 1901 va putea emite 450.000.000. În tot-d'auna stocul metalic trebuie să formeze o treime a biletelor în circulație; restul de 2/3 trebuie să fie acoperit cu efecte de comerț avînd cel mult scadența de trei luni. Peste limita fixată de lege, Banca trebuie să plătească 5% imposit.

Această limitare mecanică, copiată după legea engleză, de și indulcită prin aceea că se permite depășirea limitei, plătindu-se 5% imposit, a forțat banca, ce se vedea restrînsă în operațiunile sale, să favorizeze depozitele și operațiunile de viriment. Modul original cum aceste operațiuni au fost organizate, au făcut că, trep-

(1) Desbaterile Senatului 1899/1900, p. 23.

(2) *Economiste Français* publică în fie-care săptămînă situațiile Băncilor Englliterei, Franței și Rusiei.

(1) *Marché Financier* 1899/98, p. 197.

tat cu dezvoltarea economică, Banca Imperiului să-și poată procura fonduri, pentru afacerile sale. Plățile făcute prin virimente sunt enorme; și soldul creditor al conturilor de viriment a crescut de la 219 milioane în 1876 la 525 milioane în 1899.

Aceste depozite libere, întrebuințate pentru plățile prin viriment, dau un mare beneficiu Băncii. După calculile făcute pentru anul 1897 (1) rezultă că banca a plătit imperiului și Prusiei cu 2.000.000 M mai mult de cât i-a produs biletele în circulație. Ast-fel Banca nu profită nimic din dreptul de emisiune; beneficiile ei provin din fructificarea capitalului ei, din administrarea depozitelor de efecte publice și din depozitele pentru virimente.

Cu dezvoltarea operațiunilor era însă firesc, ca să-și mărească încă capitalul.

Intru cât privește Banca Franței și cea a Belgiei, ele au o organizație diferită. Pentru aceste bănci se poate spune, că capitalul n'are nici o importanță ca fond de afaceri; căci ele au dreptul să emită multe bilete: Banca Franței pînă la 5 miliarde; iar Banca Belgiei or-ce sumă, păstrînd un stoc metalic și trate străine de $\frac{1}{3}$ a biletelor în circulație și a angajamentelor exigibile la vedere.

Înainte de 1857 nici legea constitutivă, nici statutele nu obliga pe Banca Franței să-și plasaze capitalul și rezervele în rentă; și dacă le plasase în rentă, nu făcuse de cât a se conforma dorinței lui Napoleon și ministrului Mollien, cari cereau, ca capitalul să fie întrebuințat ca garanție în efecte publice, iar nu ca fond pentru afaceri. (2) La 1857 Banca Franței și-a mărit capitalul la 182.500.000 și a fost silită să imobilizeze 100 milioane în rentă pentru a ușura datoria flotantă a Statului. Această plasare a capitalului era bine venită și pentru Stat și pentru bancă: Statul își procura fonduri, iar banca avînd dreptul a-și mări circulațiunea de bilete, capitalul nu era necesar pentru afaceri... Ba, din contră, 'i producea mai mult, plasîndu-l în efecte publice; căci pe de o parte încasa cupoane, iar pe de altă parte 'și procura fonduri prin emisiunea de bilete.

Dar cu tot dreptul aproape nelimitat ce 'l are

Banca Franței de a emite bilete, totuși vedem, că depozitele în cont corent iaș din ce în ce o mai mare dezvoltare. La 25 Ianuarie 1900 suma totală a depozitelor era de 723.754.000. La 31 Decembrie 1899 Banca avea un incaso metalic de 3.018 milioane contra 3.938 milioane bilete în circulație, adică o garanție metalică de peste 75%.

În aceste timpuri anormale prin care a trecut centrul Europei, Banca Engliterei avea incasu mai mare de cât bilete în circulațiune; la Banca Franței găsim o acoperire peste 75%; iar la Banca Germaniei o acoperire de 72% (1.142 milioane bilete contra 860 milioane). În timpuri normale acoperirea metalică a fost și mai mare. Din aceste date reese, cea ce mulți economiști au observat, că băncile de emisiune tind a deveni bănci de depozit; biletele cari circulă vor fi integral acoperite, așa ca din emisiunea de bilete, băncile nu vor mai avea nici un folos. Dar toate aceste bănci se găsesc în țări foarte înaintate, cu bogății imense. Această îmbogățire progresivă a țarilor face chiar, că unele defecte, considerate din punctul de vedere al circulațiunii monetare: plasările de capitale în rentă și împrumutul făcut statului—ca cele 180.000.000 pe cari le datorează Statul Băncii Franței—să nu fie resimțite, mai ales că adesea statul englez și cel francez au solduri mari creditoare la băncile respective. Dar dacă aceste defecte astăzi nu jenează întru nimic, în trecut însă, cînd și economia națională și băncile nu erau încă puternice, plasările capitalului în rentă sau împrumuturile făcute statului au periclitat adesea solvabilitatea lor (1)

Vom vedea, că băncile de emisiune avînd să facă împrumuturi pe titluri și efecte publice, cari represintă imobilisări sau risipă de capitaluri, este bine, pentru o sănătoasă circulațiune monetară și financiară, să facă aceste operațiuni cu capitalul lor.

Cestiunea capitalului în băncile de emisiune a fost și de astă dată discutată în parlamentul francez la 1897, în Reichstag la 1899, în parlamentul belgian în 1899 și anul acesta. (2) În camera belgiană în raportul majorității și al minorității, precum și în explicările date de guvern se consideră capitalul «ca un fond de asigurare în contra erorilor de apreciere și a greșelilor în admiterea

(1) Hellferich op. cit. p. 54—56.

(2) Dictionnaire d'Economie Politique I. p. 873.

(1) Scharling. op. cit p 78

(2) Vezi rapoartele respective.

efectelor la scont. H. Denis resumă părerile lui Mollien, întemietorul Băncii Franței despre funcțiunea economică a capitalului: «O bancă nu emite bilete de cît în schimbul efectelor bune și valabile, cu termene scurte; ea are în tot d'una în portofoliul său o sumă egală cu biletele emise; ea poate deci să le retragă din circulație, treptat cu sosirea scadențelor. Dacă portofoliul ar fi de o soliditate absolută, capitalul Băncii n'ar avea nici o funcțiune economică; capitalul nu servă de cît a acoperi avariile portofoliului (1).

Intru cît însă, capitalul întrebuințat în afaceri de scont sau avansuri își schimbă caracterul unui fond de garanție, nu știm; ceea ce știm însă este, că într'o bancă bine administrată nici odată pierderile nu vor covârși întregimea beneficiilor anuale, necum să atace capitalul. La Banca Franciei pierderile între 1870—1890 au fost evaluate la mai puțin de 35 milioane (2); iar la Banca Belgiei 641.000. fr. anual între anii 1872—1898 (3). Iar o bancă rău administrată ar conduce la desastru, chiar dacă și-ar plasa capitalul în efecte.

Banca imperiului rus este organizată după sistemul englez. Ea are un capital de 50 milioane ruble și are dreptul de a emite 300 milioane fără garanție metalică: ceea ce trece peste această sumă trebuie să fie garantat cu aur. Or dacă aci conturile tezaurului și ale particularilor n'ar avea solduri mari creditoare, banca n'ar putea lucra mult cu un capital atît de mic și cu un drept de emisiune limitat.

Așa dar la băncile de emisiune organizate ca Banca Germaniei, Engliterei sau Rusiei, capitalul are o mare importanță ca fond de ataceri: importanța lui scade numai atunci cînd plățile prin viriment, compensațiile și depozitele iau o mare desvoltare.

La bănci însă de felul celor franceze, belgiene și neerlandeze, cu drepturi de emisiune aproape nelimitate, capitalul n'are mare importanță ca fond de afaceri și băncile găsesc chiar avantajii a' plasa în efecte publice. Dar dacă aceasta este posibil și fără nici un pericol pentru țări bogate, în țările sărace este mai bine, ca capitalul să

fie plasat în afaceri. Căci aci băncile avînd să facă operațiuni de scont, cari de multe ori ascund imobilisări de capitaluri și avansuri pe efecte publice, este bine să se întrebuințeze o parte, dacă nu tot capitalul în afaceri.

Este chiar bine ca capitalul acestor bănci să fie cît se poate de mare, pentru că ele trebuind să recurgă la nevoie la împrumuturi să poată mai cu ușurință găsi credite în străinătate.

Dar dacă s'a admis plasarea capitalului în rentă, este bine ca el să fie plasat în rentă străină?

Aceasta este o cestiune controversată. Și a dat naștere unei discuțiuni în parlamentul român. Atît d-l Tache Ionescu, ministru de Finanțe, la Senat, cît și d-l N. Filipescu la Cameră (1) au susținut, că capitalul Băncii Naționale trebuie să fie plasat de preferință în renta străină; căci în timp de crisă, ca aceea din iarna trecută, s'ar putea ușor realiza pe piețele streine și s'ar aduce aur...

D-l Filipescu se bazează pe autoritatea lui Leroy Beaulieu (2) care, avînd în vedere desordinele ce s'ar ivi în Franța și Germania printr'un rebel sau revoluții, consiliază băncile de emisiune și de deposit, ca să-și plaseze o parte a capitalului în fonduri streine (engleze sau americane). Reproducem aci pasagiul citat de d-l Filipescu: «Băncile de emisiune or de deposit ar face bine dacă ar plasa o parte a capitalului lor propriu în fonduri streine de primul ordin, a națiunilor cari au un foarte mare credit, o bună administrație și cari trebuind, după toate probabilitățile, să rămînă la adăpostul conflictelor în cari țările și băncile în cestiune pot fi tirite. Ast-fel Banca Franței și Banca Germaniei s'ar arăta prevăzătoare dacă ar plasa o parte a capitalurilor lor în fonduri engleze sau ale Statelor Unite și mai ales în aceste din urmă. Ele ar putea atunci mai ușor să realizeze aceste titluri or să se împrumute asupra lor în cas de rebel or de revoluție, care ar atinge Germania or Franța.» Leroy Beaulieu are în vedere timpuri de revoluții și de rebel; iar nu timpuri de crisă...

In timp de revoluție sau de rebel, într'adevăr

(1) Raport No. 224, p. 25, 48-50, 103.

(2) Lebon, Rapport sur la Prorogation du Privilège de la Banque de France, p. 29

(3) Raport No. 224 p. 49.

(1) Desbaterile Senatului 1899/1900 p. 117—118 și Desbaterile Adunării Deputaților 1899/1900 p. 25—26, 38.

(2) P. Leroy Beaulieu, op. cit. III, p. 482—483.

s'ar putea mai ușor realiza renta streină. Este însă de discutat, dacă în asemenea circumstanțe procurarea de mijloace bănești prin vinderea rentei streine, ar avea vre-o importanță. Ce-ar însemna pentru stat, că Banca Franței ar avea rentă streină de 200 milioane? Mai nimic. Căci după ce această rezervă va fi fost epuizată, statul va fi silit să se împrumute încă de la bancă și va decreta cursul forțat, ca în 1870. Credem că este o greșeală ca pentru asemenea eventualități să se ceară plasarea capitalului în fonduri streine.

Intru cât privește ajutarea pieții în timp de criză, Banca Franței, Belgiei, Germaniei etc. n'au trebuință de rentă streină pentru a-și procura fonduri. Țările respective fiind bogate și având valori mobiliare streine, băncile n'au de cât să urce scontul pentru a provoca exportul de titluri și a face avantajos importul de aur. Inșă și crizele, au cu totul alt caracter în țările industriale; ele nu sunt provocate de cât în parte de starea recoltei.

Intr'o țară agricolă însă ca România, unde proprietatea rurală este mult îndatorată, unde lipsesc valori mobiliare streine și a cărei rentă se găsește mai toată în străinătate, și, prin urmare, în momente de criză renta nu se poate mult exporta, iar cele-l'alte valori ne fiind de cât puțin primite în străinătate, — este absolut necesar ca să existe o bancă de emisiune, cu un capital puternic, care să se bucure de un mare credit în străinătate.

Misiunea acestei bănci n'ar fi după cum a susținut d. Filipescu, că aducând 25 mil. aur să emită bilete pentru 62½ mil. Această ar fi începutul unui adevărat dasastru; căci ar însemna mărirea colosală a portofoliului și a avansurilor și amânarea momentană a crizei, pentru a o face să isbucnească mai târziu. Intr'un timp când nu se mai fac afaceri, pentru că recolta a fost distrusă, și când lumea trăește din credite — și în România după d-l Bibicescu, director la Banca Națională, «de doi ani lumea, trăește din credite» (1) — afacerile de scont ar fi foarte ne solide, ar favoriza efectele de circulație și ar prepara terenul unei crize teribile. Rolul băncii, în asemenea ocaziuni, nu este să facă avansuri mari, ci să caute a ușura lichidarea crizei, fiind foarte

prudentă în acordarea de credit și ușurând plățile în străinătate.

Este oare bine, ca capitalul să fie plasat în renta streină? Răspundem fără șovăire: nu.

Pentru ce în rentă streină și nu în rentă românească? Oare în criza, prin care am trecut, Banca Națională nu s'a putut împrumuta pe renta sa? Atît în raportul Băncii Naționale cît și de d-l Anton Carp la Senat (1) s'a relevat că Banca s'a putut împrumuta pe capitalul ei social și pe rezervă. Se zice, că marile bănci din străinătate nici că au cerut vre-un gagiu, — cea ce ne arată de ce credit se bucură Banca Națională pe piețele streine.

Dacă dar renta română a adus serviciu în aceste vremuri de criză, credem că acesta este un argument puternic în contra propunerii de a se plasa capitalul în efecte străine.

Această măsură ar avea o rațiune de a fi numai atunci, când finanțele României s'ar afla într'o stare avariata și când Banca Națională ar fi nevoită să dea concursul statului. Atunci, se înțelege, prin vinderea sa lombardarea efectelor străine, statul și-ar putea procura o parte din anuitatea ce trebuie să plătească străinătății. Dar chiar atunci folosul n'ar fi mare; căci odată finanțele avariate cu greu se vor putea îndrepta. Ușurința ce s'ar face statului ar fi momentană; în al doilea semestru sau al doilea an, statul va avea de luptat cu noui greutăți. Istoria financiară arată, că trebuie ani de zile, pînă ce finanțele avariate să se poată îndrepta.

Așa dar, dacă finanțele României se vor afla într'o stare înfloritoare — și titlu de glorie al orî-căruî ministru ar fi menținerea lor într'o stare înfloritoare — nu vedem de ce nu s'ar continua plasarea capitalului și a rezervei în fonduri române, — dacă nu se poate renunța la plasarea capitalului în efecte publice.

D. Filipescu a mai susținut că plasarea să se facă în aur. Această măsură este mult mai bună de cât cea precedentă; căci s'ar da o cuvertură metalică mai solidă biletelor de bancă. Inșă nici ea n'ar ajuta la nimic, dacă în momente de criză statul ar avea nevoie de bani și s'ar împrumuta la Banca Națională. Ceea ce ar lua statul ar fi în dauna comerțului, care nu-și va putea face plățile în străinătate de cât cu sacrificiul mari, a-

(1) Interview cu d-l I. Bibicescu în *Epoca* din 21 Aprilie 1900.

(1) Desbaterile senatului 1899/1900 p. 22

tunci cînd sacrificiile trebuie reduse la minimum. Desavantagiul acestei măsuri — plasa-rea în aur, — ar fi numai, că ar sta neproductiv în tezaurul băncei. S'ar putea înlătura și acest inconvenient plasîndu-se, în marginile posibilității, o parte din capital și rezervă în trate străine de prima ordine, — cum a propus d. Costinescu și ceea-ce nu desaprobă nici d. Filipescu; căci importantul pentru Banca Națională nu este să dea aur, ci devise asupra străinătății.

Ar fi însă mai bine, dacă o parte a capitalului s'ar întrebuița în afaceri de scont și avansuri pe efecte. Căci să nu se uite, că «portofoliul comercial» al Băncei Naționale este în mare parte portofoliu agricol și industrial, prin urmare un portofoliu care represintă capitaluri imobilizate; de asemenea și avansurile pe efecte publice. Orî aceste două feluri de operațiuni mărand cantitatea de bilete în raport cu capitalul circulant, va influența asupra prețurilor, și prin urmare asupra circulațiunei monetare. Dacă capitalul s'ar întrebuița în aceste afaceri, cantitatea de bilete s'ar micșora, — ceea-ce ar fi un câștig pentru circulațiunea monetară.

Prin întrebuițarea în afaceri, capitalul nu 'și va pierde calitatea de «fond de garanție», odată ce Banca Națională va fi bine condusă, ca pînă acum. Dacă o țară ca Germania nu crede nemerit să adopte sistemul frances — ci preferă un sistem mai sever și mărește capitalul băncei sale — nu este oare bine pentru România, ca Banca Națională să-și mărească capitalul, să-l întrebuițeze în afaceri și să amelioreze ast-fel circulațiunea monetară?

Noi credem, că Banca și-ar putea îndoi capitalul, — și să-l întrebuițeze în afaceri. Ar putea, încetul cu încetul, să vînză o parte din efectele publice, păstrînd numai fondurile reservei. Un capital de 25.000.000 Lei întrebuițat în afaceri ar da o mai mare lichidăție portofoliului băncei și banca n'ar fi silită în timp de criză să reducă creditele comercianților.

Dar mai este încă un argument care militează în favoarea ridicărei capitalului.

România este prea îndatorată străinătății și, din această cauză, pozițiunea Băncei Naționale devine foarte grea, pentru a menține valuta.

Trebuie deci o bancă bogată, puternică, cu un credit mare pe piețele străine, ca să poată veni în ajutorul comerțului și al țării în timp de criză;

alt-fel valuta este în pericol. Dar chiar o bancă bogată n'ar putea să îndeplinească această misiune, dacă finanțele n'ar fi bine echilibrate. Dezechilibrul în finanțe ar putea forța guvernul a se împrumuta de la bancă, a slăbi pozițiunea ei și a zdruncina ast-fel circulațiunea monetară.

Îmbunătățirea finanțelor și mărirea capitalului Băncei Naționale se impune ca o condițiune indispensabilă pentru menținerea și îmbunătățirea valutei.

Această sporire de capital se poate face treptat, nu de odată, și în timpuri mai favorabile.

Dar mai avem o cestiune de discutat relativ la capitalul Băncei Naționale. Se știe că guvernul a contribuit cu patru milioane la formarea acestui capital. În Cameră, cu ocaziunea discutării budgetului, s'a propus de d-l Filipescu vinderea părții ce posedă Statul (1) ca acționar al Băncei Naționale.

Nici o dispozițiune legală nu se opune acestei vînzări și nu vedem nici un motiv de ce Statul n'ar vinde partea sa. Natural că aceasta trebuie să se facă sub oare-care condițiuni.

Drepturile ce are Statul în Banca Națională nu decurg din faptul, că este acționar al Băncei, ci din cauza acordării monopolului și privilegiului de a emite bilete. D-l Tache Ionescu (2) ministru de Finanțe, a relevat aceasta și a spus că nici o bancă mare n'are capital procurat de Stat. Statul olandez contribuise la 1863 cu 1000 de acțiuni, cari au fost apoi revîndute cu un beneficiu enorm. (3)

Odată ce Statul are trebuință de bani nu este rău ca acțiunile să se vînză. Ar fi însă de dorit ca partea sa să nu cadă în mîini străine; căci aceasta ar putea influența în rău asupra băncei, fiind dată importanța ce are adunarea generală. Și dacă este o greșeală că acțiunile Băncei Naționale au fost emise și la purtător, n'ar trebui să se îngreuneze pozițiunea băncei; este bine, ca partea Statului să fie transformată în acțiuni nominative și transmisiunea lor să se facă mai dificilă. Nu știm cîte din acțiunile Băncei Naționale se găsesc în mîini străine; știm însă, că o bună parte se află în posesiunea instituțiunilor române. Acțiunile să se plaseze în mîini absolut sigure

(1) Desbaterile Camerei 1899/1900 p. 1211.

(2) Desbaterile Adunării Deputaților 1899/1900 p. 1250.

(3) Dict. d'Ec. Politique I, p. 142.

și să existe probabilitate că nu vor fi vândute.

Că este un pericol vinderea acțiunilor fără nici o condițiune ne-o probează criza prin care a trecut România în iarna trecută. La un moment dat Banca, ca să-și mențină stocul metallic, a cerut sprijinul celor-lalte instituțiuni de credit: căci dacă 'și micșora stocul, ar fi fost nevoită să reducă încă creditele. Cine credeți că a răspuns la acest apel al Băncei? Instituțiunile române sau conduse de Români, ca Creditul Funciar Rural, Banca Agricolă, (1) Banca Generală și Banca de scompt. Or în România mai sunt și instituțiuni străine... Dacă străinii și instituțiunile străine ar avea o parte de acțiuni, ei ar căuta, în momentele dificile, să câștige o mare influență asupra băncei... Acest pericol este destul de serios și de aceea vedem că în unele țări se iaă măsuri, fie ca acțiunile să nu treacă la străini, fie ca nu li se permite acestora a lua parte la adunarea generală.

Așa în proiectul Băncei mixte elvețiene se interzice străinilor de a subscrie și cumpăra părțile rezervate publicului, — cu toate că în această bancă adunarea acționarilor ar avea o foarte mică influență. (2) În raportul Băncei Austriace pentru anul 1899 (3), găsim că membrii adunării generale sunt supuși austriaci și unguri. Iar în Franța se interzice prin statute străinilor de a lua parte la adunarea generală. (4)

Dacă dar aceste țări nu se sfiesc a lua măsuri protectoare, este oare prudent pentru România care are de luptat cu atâtea nevoi, să fie mai liberală? De sigur, că nu. Și în cazul când acțiunile nu se pot plasa în România și trebuie neapărat vândute străinilor, atunci este bine să se imite exemplul Băncei Franței și să se interzică acestora de a lua parte la adunarea generală.

Să vedem acum, care este rolul băncilor de emisiune în timp de criză. Dar mai întâiu trebuie să arătăm care este caracterul crizelor în diferite țări

Se disting trei feluri de crize: Crize generale datorite marilor transformări ce încearcă econo-

mia națională prin aplicarea invențiunilor tehnice. Așa s'a întâmplat la începutul secolului, cu aplicarea aburului la industrie și după 1870, cu ameliorările tehnice în industrie și transport. Toate efectele rele ale acestor transformări dispar numai atunci, când structura economică și socială se va fi adaptat noilor condițiuni. Mai sunt crize comerciale și financiare, cari sunt în genere datorite speculațiunilor. Și, în fine, crizele ce provin din insuficiența recoltelor și pot da naștere la crize comerciale și financiare. (1)

Insuficiența recoltelor era în trecut o mare cauză de crize în occident. Încă la 1847, în Franța și Anglita, o recoltă insuficientă a provocat o criză foarte acută, care s'a întins asupra comerțului și industriei.

Cu cât o țară este mai agricolă, cu atât și crizele ce provin din insuficiența recoltei sunt mai teribile. Cu trecerea țărilor de la o stare agricolă la starea industrială, această cauză de crize pierde din însemnătatea ei (2).

La 1847, în Franța și Germania, mai puțin în Anglita și Belgia, cea mai mare parte a populației se ocupa cu agricultura. Era dar firesc că atunci când cea mai mare parte a populațiunii era isbită în mijloacele sale de existență, ca aceasta să se resimtă în întregul organism social. Cu dezvoltarea economică modernă însă, agricultura își pierde din ce în ce ca importanță și crizele ce o lovesc nu mai produc deranjările economice și monetare dinainte. Dacă luăm populațiunea ce se ocupă cu agricultura în occident, găsim că Anglita are 12,21% Franța (1890) 47,3%, Germania (1895) 35,8% etc. (3), — ceea ce ne arată că agricultura pierde progresiv din importanță în avuția națiunilor înaintate.

Dezvoltarea celor-lalte ramuri de activitate economică — industrie, comerț, etc. — treptat cu îmbogățirea poporului face ca crizele provocate de insuficiența recoltelor să se simtă din ce în ce mai puțin. Dar această dezvoltare economică nu se poate provoca de astăzi pe mâine; ea este condiționată de îmbogățirea progresivă a poporului. Pe când o recoltă rea în Franța și Anglita provoca la 1847 o serioasă criză comercială și financiară, la 1857 îngreuează criza din En-

(1) Raportul Băncei Naționale pentru 1899.

(2) Message du Conseil Fédéral à l'Assemblée fédérale du 24 mars 1899, p. 26.

(3) XXII regelmässige Jahressitzung der generalversammlung der Oest.-Ung. Bank.

(4) *Lebon*, Rapport etc. p. 25.

(1) P. Leroy Beaulieu op. cit IV p. 405—455.

(2) P. Leroy Beaulieu op. cit IV p. 430.

(3) *Wörterbuch d. Volkswirtschaft* I p. 351.

glitera (1); vedem că la 1878—80 insuficiența recoltei în Franța d'abia se simte (2). Iar la 1892 Franța a avut una din cele mai rele recolte, fără ca ea să fi ocasionat vre un deranj în afacerile sale (3).

Această imunitate a țărilor înaintate în comerț și industrie, în contra distrugerii recoltei se explică prin bogăția lor; căci ele își pot procura cereale prin import, în schimbul unor mici sacrificii. Englitera și Franța au plasamente mari în străinătate; cea dintâi peste 60 miliarde; iar cea d'a doua peste 25 miliarde (4). Se calculează, că Franța posedă valori mobiliare — interne și externe — pentru 63 miliarde. Acestor țări le va fi dar ușor să vînză o parte din creanțele lor pentru acoperirea importului de cereale.

Dar dacă țările înaintate în comerț și industrie sunt ferite de consecințele relelor recolte, nu trebuie să uităm, că ele sunt adesea bătute de crize comerciale propriu zise, datorite speculațiunii. Englitera înainte de 1850 a trecut prin cîte-va crize teribile provocate de speculațiunii neînfrânate. Și chiar atunci cînd ultima cauză determinată era vre-o recoltă rea, criza comercială și financiară devenea grea de tot dacă era precedată de speculațiunii mari.

La 1847 era o speculațiune în afacerile de drum de fer; de asemenea și la 1857 speculațiunile se făcuseră pe o scară întinsă, iar exportul de numerar, provocat în parte de cheltuelile guvernului cu rebelul din Crimeea, în parte prin recolta rea, dă o lovitură afacerilor și determină criza. La 1866 cade o casă mare de bancă, care avea angajamente enorme, în urma multor afaceri nesolide, și criza ea naștere (5). La 1873 o criză datorită tot speculațiunilor izbucnește în Austria și se întinde în Germania și Statele Unite. Această criză devine foarte întinsă în 1878, prin căderea unei case de bancă în Englitera. Intre 1881—82 se ivește în Franța o speculațiune nebună, care se termină printr'o criză provocată

(1) Mill op. cit. p. 320. Noël op. cit. p. 29—32, 110. E. de Laveleye. Le Marché Monétaire et ses crises. Scharling op. cit. 137—139.

(2) Dict. d'Ec. Politique I p. 646.

(3) P. Leroy Beaulieu op. cit. III p. 581.

(4) Leroy Beaulieu op. cit. IV p. 181.

(5) Laveleye, Marché Monétaire etc., Scharling op. cit. Noël op. cit. 35.

de căderea societății «Union générale». În 1889 speculațiunea provocă o criză în Germania; iar la 1890 cade celebra casă Baring Brokers din Londra, care fusese mult angajată în valori argentine și portugeze. În fine la 1893 Statele Unite suferă iarăși de o criză datorită drumurilor de fer (1).

Vedem dar, că speculațiunile favorisînd plasarea de capitaluri mari în întreprinderi cari se constată în urmă ca neproductive, provocă crize, adesea desastroase. De vre-o cinci-spre-zece ani încoace se caută a se micșora prin cartelisări efectele deprimante ale crizelor (2) Prin generalizarea cartelelor, economia națională va dobîndi niște organe necesare pentru prevenirea și apărarea de crize. Crizele vor deveni mai puțin acute și vom tinde spre o echilibrare în producțiune.

De sigur se vor face și greșeli, mai cu seamă în plasări de fonduri streine. Casul casei Baring se poate repeta; însă cu perfecționarea mijloacelor de investigațiune se va putea evita și aceasta.

Să vedem acum, ce conduită au avut băncile de emisiune în timp de criză.

La 1847 Banca Franței intervine în mod eficace. De oare-ce criza era provocată de insuficiența recoltei și de marele import de cereale, ea căuta să îmbunătățească schimbul și vinde 70.000.000 rentă franceză în Rusia și Anglia (3) Deci și renta națională i-a putut servi.

Tot în anul 1847, Banca Engliterii a fost cît se poate de liberală în acordarea creditelor și la urmă a cerut suspendarea actului de la 1844, prin care se limita dreptul de emisiune. Tot așa s'a procedat și în anii 1857 și 1866. S'a constatat în aceste trei ocațiuni, că ceea ce îngrijia mai mult lumea nu era neîncrederea în solvabilitatea băncei, ci faptul, că la un moment dat nu va mai fi în stare să facă vre-o operație. Efectul suspendării actului a fost foarte salutar; căci lumea se liniștea îndată ce avea siguranța că banca va putea sconta efectele bune și numai la 1857 limita fixată prin lege a fost depășită. (4)

(1) Wörterbuch d. Volkswirtschaft II. p. 124

(2) Wörterbuch d. Volkswirtschaft II. p. 221

(3) Noël op. cit. p. 110—111

(4) Noël op. cit. p. 29—33. Scharling op. cit.

La 1882 un krah se produce la Paris în urma imenselor speculațiunii făcute de băncile create de «Union Générale». Aceste speculațiunii dederă naștere și unei mișcări serioase în afaceri și portofoliul Băncii Franței crescuse. Banca Franței vine în ajutorul comerțului și nu restrânge de cît foarte puțin scontul și avansurile. La 1888 cade Comptoir d'Escompte din cauza operațiunilor nenorocite în cupru, atunci banca Franței intervine, avansează 140 milioane fr. ia în mînă lichidarea și salvează ast-fel piața. La 1891 ea mai avansează bani unei societăți de credit spre a-și plăti depozitele (1).

Am văzut că la 1890 cade în Londra casa Baring Brothers. Această bancă avea legături cu toate straturile sociale. Căderea ei ar fi fost o mare nenorocie fără ajutorul băncii Englitereii, care, imitînd banca Franței, intervine și institue o comisiune de lichidare. Și pentru a nu îngreuna mai mult piața, ridicînd scontul în urma avansului ce făcuse, se împrumută de la banca Franței, pe bonuri de tezaur, pentru 75.000.000 fr. Lichidarea a ținut cîțiva ani și nu numai creditorii aș fost integral plătiți, dar a rămas ceva și pentru societarii firmei (2).

Dar și Banca Belgiei a ajutat comerțul în momente critice. La 1870 se naște o panică la Bruxelles în urma transferării la Anvers a sumelor disponibile ale guvernului; și de oare-ce nimeni nu știa ce-o să se întîmple din cauza resbelului franco-prusian, comercianții și societățile de credit își rescontau portofoliul la bancă, iar publicul cerea moneda în schimbul biletelor. Portofoliul băncii se urca în trei săptămîni la 223 milioane, de la 12 milioane. Banca rescomptează portofoliul străin și aduce metale prețioase în țară și ast-fel reușește a-și plăti biletele la presentare. Acest serviciu adus țării și publicului a costat 700.000 fr.. La 1882, în urma crizei din Paris, portofoliul Băncii Belgiei se urcă cu vre-o 43 milioane și dacă stocul metalic se menținuse, apoi aceasta se datora rescontării portofoliului străin (3). În raportul comisiunii presintat camerei deputaților, se citează că banca a mai prevenit o criză serioasă pe piața Bruxelles prin-

tr'un avans de cîte-va milioane ce l'a făcut unei case de bancă care încetase plățile (1)

Din toate acestea se degajează serviciile ce aduc băncile mari de emisiune în timpurile grele. Posibilitatea de a ajuta comerțul în momentele dificile este, pe lîngă altele, argumentul cel mai puternic ce se poate aduce în favoarea unei bănci centrale mari, pentru fie care țară (2). Această misiune este foarte importantă și cu drept cuvînt se cere pentru băncile cari aș dreptul nelimitat de emisiune, să fie prudente și să nu sature circulațiunea cu bilete, pentru ca să aibă o rezervă «financiară» pentru timpurile grele, de criză și resbel (3). În Englitera, unde compensațiile sunt foarte dezvoltate, s'a constatat urcarea depozitelor la Banca Englitereii în timp de criză. Cu cît capitalurile se concentrează mai mult într'o întreprindere, cu atît căderea unei case ar putea fi mai funestă. S'a spus, că fără întervenirea Băncii Englitereii, căderea casei Baring ar fi luat proporțiunile unui cataclism economic și financiar (4)

Dar se va întrea: Banca Națională a României ce servicii a adus în timp de criză?

Mai întiiu trebuie să recunoaștem, spre fala administrațiunii acestei instituțiunii, că nu s'a dat în lături a ajuta piața orî de cîte orî vre-un pericol o amenința. Așa la 1893 a luat în mînă lichidarea casei *Zerlendi* și ast-fel a evitat o nenorocire pentru această casă și pentru public. Iar la 1898, cînd se respîndise svonul în București, că un mare industriaș român este pe cale de a înceta plățile, Banca Națională 'l chiamă îndată, îi ceru să 'și expună situația și 'l promise să 'l ajute. Din fericire, svonul nu era întemeiat.

Dar ar fi o mare nedreptate, dacă am susține că Banca Națională n'a adus nici un serviciu comerțului, nici statului. Nu trebuie să uităm, că ceea ce a agravat criza a fost și imposibilitatea în care se găsea statul de a contracta împrumutul. Banca Națională nu numai că n'a restrîns creditul comercianților, dar a și avansat bani guvernului. După socoteala făcută de d. Anton Carp (5) la Senat, aceste avansuri se ridică, la un

(1) Doc. No. 225 p. 15.

(2) *A. Vagner*, Der Kredit und das Bankwesen in *Schönberg Handbuch der Politischen Oekonomie* I p. 494

(3) *A. Coste*, Pourquoi trente ans de monopole? p 10—12.

(4) *A. Arnaudé*, la monnaie, le credit et le change p. 393.

(5) Desbaterile Senatului 1899 (1900) p. 57

(1) *Economiste Europeen* 2 Férier 1900 p. 138.

(2) *Ec. Européen* loc. cit.

(3) *Noel* op. cit. 483—488, 515—516. Doc. No. 224 (Chambre des Deputés) p. 98—100.

moment dat, la respectabila sumă de 14.000.000 lei.

Că Banca Națională a ajutat comerțul, reese din situațiunile ce publică în sie care săptămînă. Așa la 14 August 1899 portofoliul se urcă la 42 $\frac{1}{4}$ milioane, iar avansurile la aproape 20 milioane — cu cîte 5 milioane mai mult de cît în anul precedent. La 28 August portofoliul scade la 41 milioane, iar avansurile trec peste 20 milioane, — 6 milioane mai mult de cît în 1898 pentru avansuri și 300.000 mai puțin la portofoliu. La 11 Septembrie avem un portofoliu de 41 milioane contra 47,7 milioane pentru 1898; iar avansurile se urcase cu 6 milioane. La 18 Septembrie portofoliul este mai mic cu 10 milioane și de și la 25 Septembrie se mai urcă cu două milioane, totuși diferența este tot de 10 milioane în raport cu anul 1898. La această dată însă portofoliul și avansurile erau mai mari ca în August. În Octombrie afacerile bănesci cresc, așa că la 23 din această lună găsim 44,4 milioane la portofoliu și 25 milioane la avansuri. De atunci portofoliul merge tot scăzînd pînă ce ajunge cifra de 33,5 milioane la 12 Februarie 1900. Din Martie încoace a mai crescut cu cîte-va milioane, — la 36 milioane la 22 Aprilie.

Dar și această cifră a fost destul de mare fiind dată lipsa absolută a exportului și stagnarea completă a afacerilor.

Nu se poate decî critica Banca Națională că n'a ajutat piața.

Nu numai că Banca Națională nu și-a restrîns operațiunile de cît foarte puțin, cu toată criza gravă, dar a și pus la dispozițiunea publicului peste 105 milioane aur și remise asupra străinătății, în anul trecut. Și dacă cu toate acestea cursul ajunsese, la un moment dat, la 105 $\frac{7}{8}$, nu trebuie să se uite, că lipsea exportul, că cele-lalte bănci nu mai emiteau cecuri asupra străinătății, iar comercianții aveau multe plăți de făcut. Comerțul a trebuit să facă mari sacrificii pentru a-și procura remise; însă ele erau necesare pentru păstrarea aurului la Banca Națională; alt-fel aurul ar fi dispărut cu totul și valuta ar fi fost în pericol.

După întîiul Ianuarie 1900, parte prin împrumutul statului, parte prin ameliorarea pieței în străinătate și parte prin avansurile ce s'a făcut pentru rapiță, schimbul asupra străinătății a mers scăzînd. La un moment dat scăzuse la 101. Se observă însă, pe la sfîrșitul lui Martie și Aprilie,

tendința spre urcare, peste 101,50, ceea ce permitea încă exportul aurului; căci la 101,35 se găsește deja conveniență pentru export. Orî cum, cursul este destul de favorabil și să sperăm că o recoltă va aduce aur în circulație.

Dar dacă nu se poate critica Banca Națională, că n'a ajutat comerțul,—căci menirea ei nu este să favorizeze efectele de complesență sau de consumație, și în lipsa unei mișcări serioase în afaceri, tocmai aceste efecte 'i ar fi fost presintate—nu este însă mai puțin adevărat, că politica sa de scont a lăsat ceva de dorit.

De la Ianuarie pînă în Maiu 1899, Banca Imperiului German menține scontul la 6, 5 și 4 $\frac{1}{2}$ % și tocmai în Maiu îl scade la 4%. Banca Austriacă nu sconta subt 5% pînă la 19 Maiu, cînd îl scoborî la 4 $\frac{1}{2}$. (1) Or, ce face Banca Națională? Menține scontul la 5% de la 1 Ianuarie pînă la 24 Iunie și permite urcarea portofoliului în Aprilie, Maiu și Iunie cu 5—6 milioane mai mult de cît în anul 1898. Banca Națională a făcut aci o greșeală; ea trebuia să urce scontul urmărind afacerile în streinătate. Dl Anton Carp a spus la senat, (2) că Banca Națională a încercat să vînză efectele publice prin Martie sau Aprilie și că n'a putut. Nu era oare aceasta un avertisment că piața era încordată și că scontul trebuia ridicat? Dar se va zice poate, că schimbul, deși peste pari, nu era tocmai defavorabil Romîniei. Faptul însă, că el avea tendința spre urcare, iar stocul metalic scăzuse în timp de o lună—Aprilie Maiu — cu 6 milioane; faptul că portofoliul era mai urcat ca în anul 1898—39,8 milioane la 24 Aprilie 1899 și 36 $\frac{1}{2}$ milioane la 25 Aprilie 1898, 37 $\frac{1}{2}$ milioane la 30 Maiu 1898 și 43,3 milioane la 29 Maiu 1899; faptul, în fine, că greutățile financiare nu dispăruse în străinătate, și recolta se anunța nefavorabilă;—toate aceste momente la un loc trebuia să îndemne administrația Băncii Naționale, ca să urce scontul. Nu era oare o anomalie, că într'o țară săracă, fără capitaluri disponibile, să existe un scont oficial mai mic de cît la Banca imperiului German și egal cu acela al Băncii Austriace?

Banca Națională trebuia să fi menținut scontul la 6% în Ianuarie 1899 și să'l fi ridicat la 7% în Maiu, cînd criza se putea prevedea. Banca

(1) Rapoartele băncilor respective pe 1899.

(2) Desbaterile Senatului 1899/1909 p. 22.

nu numai că n'a urcat scontul, dar l'a menținut la 5% pînă la 24 Iunie, cînd îngrozită de urcarea prea mare a portofoliului, de scăderea stocului metalic (70 milioane contra 78 la 10 Aprilie), și de urcarea schimbului care ajunsese la 101,60 —, se vede nevoită a l'ridica la 6%. Dar aceasta ne ajutînd la nimic, îl urcă la 7% la 1 Iulie. În toamnă l'a urcat la 8% iar în Decembrie la 9%. În Februarie 1900 l'a scăzut la 8%.

Această politică a Băncii Naționale a adus un rău comerțului. Dacă acesta ar fi fost prevenit de încordarea pieților străine, prin faptul îngreunării scontului, comercianții ar fi făcut un uz mai moderat de credite; și balanța economică n'ar fi fost atît de defavorabilă atunci cînd trebuia să se facă plățile în străinătate.

Așa dar, Banca Națională trebuie criticată, că n'a ridicat scontul mai din vreme, spre a avertisa comerțul; iar nu că l'a ridicat în Iunie și Iulie. Un domn, care are afaceri mari cu Austria îmi comunică un avis confidențial, fără dată și fără titlu, al Camerei de comerț vieceze, care l'a fost trimes în Martie anul trecut. În acest avis se releva jena de bani ce persista în România și se consilia neguțătorii să restrîngă creditele; căci nu se știe ce curs vor lua afacerile acestea înainte de secetă. Se putea oare, ca Banca Națională, unde se concentrează toate informațiile relative la starea monetară, să nu fi văzut că o urcare a scontului era imperios cerută de tîrgul internațional și de cel intern?

A. D. DAMIANOFF.

ANCHETA ECONOMICĂ

Evenimentele din ultimile luni ale anului 1899, și în special împrejurările în care s'a efectuat imprumul de stat, nu mai lasă nici o îndoială că rezolvirea chestiunilor economice va forma pe viitor principala preocupățiune a activității noastre politice.

Sîntem în ajunul unei perioade critice în dezvoltarea economică a statului român. Chestiunile economice, a căror rezolvare va fi cerută în curînd de la bărbații noștri politici, sînt de o ordine cu mult superioară chestiunilor de gospodărie internă.

«Noua Revistă Română» deschide coloanele sale tuturor scriitorilor cari vor avea un cuvînt de spus în această materie.

CEȘTIUNÎ DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Cum stăm cu studiul științelor naturale în România.

Aproape 30 de ani sînt de cînd Dr. A. Fătu, unul din întemeietorii cercetărilor științifice la noi și care, ca mulți alți oameni de valoare al neamului nostru, este răsplătit prin uitarea generațiilor tinere, a vorbit în discursul său de recepțiune la «Societatea academică română» despre dezvoltarea științelor naturale în România (1).

Conduc de dragostea pentru țară, fiind în curent cu tot ce se publicase, Dr Fătu expune tînguitor lipsa de activitate și direcțiunea greșită, ce se dădea încă pe acele vremuri studiilor naturei. Dîndu-se societatea unde vorbea el și caracterul de sărbătoare al discursului, uitatul academician a întrebuițat cuvinte destul de blajine ca să spuie adevărul, de care era convins asupra stării de lucruri ce-l preocupa. «M'am silit — zice el — să vă arăt cît de mare gol se simte la noi în privința științelor speciale, cît de puțin interes am pus noi la dezvoltarea părții științifice, de unde provine și neînsemnătatea rezultatelor ce am dobîndit din acest ram al cunoștințelor». (pag. 13).

Rînd pe rînd cercează el influența celor trei factori de propășire a științelor de observațiune, anume: activitatea individuală, asociațiunile private și învățămîntul public. Noi datorim începutul studiului șt. naturale activității individuale a cîtor-va streini, cari au căutat să-și arate într'un chip nobil recunoștința pentru largă primire ce li s'a făcut în țara noastră. De la ei, își au ființa cele dintăi societăți științifice, din cari unele nu erau necunoscute chiar peste hotarele principatelor. Forțele isolate ale acestor străini dornici de muncă se perdeau însă, încetul cu încetul, din lipsa de atențiune și sprijin din partea băștinașilor, ca picăturile de ploaie pe un pămînt năsipos. «Multe din societățile înființate, cari ar fi putut să iea un avînt deosebit, de abia se susțin, altele lîncezesc într'o viață vegetativă din lipsa unei idei conducătoare, din lipsa de stimul din partea statului, din lipsa de încurajare

(1) Despre încercările făcute pentru dezvoltarea științelor naturale în România. — Discurs de recepțiune al d-lui d-r Anastasie Fătu. Analele societății academice române, Seria I, T. V. 1873.

din partea societății, din lipsa de interes a publicului român.» (pag. 18).

După ce enumeră toate societățile existente și toate instituțiile de învățămînt, privirea lui în starea lucrurilor a fost așa de pătrunzătoare în cît încheierea ce o face, se aseamănă acelor prevestiri ale oamenilor de geniu, ce caracterizează oameni și timpuri viitoare:

«În aparență, la scurta expunere ce v'am făcut în privința mijloacelor de vulgarizare, noi avem aerul de a nu ne depărta mult de organizarea societăților celor mai prospere; diferența se vede însă la rezultate. Dacă avem mijloacele aceste, cum s'a manifestat acțiunea lor după atîția ani de durată? Carî sunt fructele ce aû dat ele Românilor? Și cu ce rezultate ne putem noi mîndri, că am dobîndit în domeniul științific, de cînd pîrem că am început a înțelege utilitatea acestor cunoștinți? Nu voesc să arunc prin aceste cuvinte nici umbra măcar a unei descurajări, observațiunile mele sunt menite mai mult să dovedească că pînă astă-zî am pierdut un timp prețios, pe care nu se cade să-l mai pierdem în viitor». (pag. 18).

De cînd dr. Fătu a scris discursul său, multe schimbări s'aû întîmplat în țara noastră, carî ar fi trebuit să aibă o influență binefăcătoare asupra progresului științific. Prin războiul independenței am scăpat de nesiguranța, în care trăiau părinții noștri, înlăturîndu-se ast-fel o cauză însemnată a stagnării culturale; am căpătat o stabilitate lăuntrică, trainică și o organizațiune, care tînde din ce în ce să fie analoagă bătrînelor state din apus. Ca în poveste, ne-am trezit cu instituții diferite și numeroase, a căror alcătuire este identică în mare parte cu a acelor din Franța, lumina înșelătoare, după care am căutat să ne dezvoltăm, și de la care nu am fost în stare să imităm numai bunurile.

Incetul cu încetul guvernatorii noștri, constrînși mai mult din motive politice de cît convinși de necesitate, aû început să creeze la catrede universitare, la laboratorii înzestrate cu mașinăriile și instrumentele cele mai perfecționate, ba aû înființat instituții speciale pentru studiul practic al Științelor naturale; în toate împrejurările ei aû fost darnici, asvîrlind banii din toată inima, probabil și în speranța de a vedea rezultate corespunzătoare sacrificiilor. Orî-cine se poate convinge de cheltuețele nesocotite, răs-

foind bugetul ministerului de instrucțiune, orî mai evident, contemplînd luxul clădirilor școlare și făcînd o mică vizită în laboratoriile speciale, unde vor rămînea uimiți de aparatele complicate și costisitoare, ce strălucesc în virginitatea lor de fabrică, în marî dulapurî de stejar frumos sculptate.

Care să fie puterea nevăzută pe seama căreia să punem mica dezvoltare ce a luat studiul Științelor naturale la noi? Nu este oare de vre-un folos însemnat pentru țara noastră acest studiu?

Nimenî nu ar putea contesta valoarea cercetărilor naturale pentru binele poporului român. Cum e aerul trebuitor unei ființe, tot așa cunoștințele fenomenelor naturale sunt imperios trebuitoare celui de la sat ca și celui de oraș.

Săteanul trăind numai prin pămînt, ce știință poate să-i fieluî mai de folos de cît cea ce-l pune în putință să cunoască tainele acestei mase inerte, care totuși pare a fi sensibilă, răzbunîndu-se prin refuzul bunurilor, ce le ascunde, către toți acei carî vreaû să i le scoată cu sila. Dacă cîte odată trecem prin vremuri de restriște, vina nu e de căutat la cer, ci mai cu seamă la neștiința de îngrijire a negrului pămînt. Cîte rele nu s'ar putea înlătura prin impregnarea principiilor biologice în mintea locuitorilor de la sate! Cunoașterea afinităților dintre diferite plînte și diterite soiuri de pămînturi, cunoașterea influenței binefăcătoare a copacilor asupra bunei stări igienice, cunoașterea organizațiunii omului și a celor lalte vieți etc. etc., ar fi tot atîtea mijloace pentru a îmbunătăți în mare parte starea țaranului nostru și a-l aduce la o considerare mai rațională a existenței sale individuale în legătură cu viața socială.

Pe lîngă partea curat practică, progresului cunoștințelor naturale se datorește și o schimbare radicală a concepțiunii omului despre sine și univers. Ca și orî-care altă ramură de știință, Științele naturale posedă și o parte moralizatoare asupra sufletului, ridicînd pe om în sfere mai înalte, în regiuni mai senine de cît ale vieții de toate zilele. Orî-cine fiind împins spre observarea unui fenomen, fără să vrea trece la un altul; frumusețile naturii se țîn lanț, plăcerile cunoașterii lor nu ne părăsesc.

Existînd o legătură strînsă între noi și fie-cie vietate de pe pămînt, manifestațiunile de viață se oglindesc unele în altele și nu arare-orî des-

fășurarea diferitelor sentimente la animale găsește ecoî orî deșteaptă mișcări analoage în sufletul nostru.

«Acela ce recunoaște grijele și relele vieței—fie chiar la o rîmă—va suporta, cred, partea ce-î incumbă, cu mai mult curaj și supunere» (Huxley). Cîtă influență n'ar putea avea răspîndirea principiilor biologice în populațiunea de la orașe! Prin sădirea dragostei pentru natură în inima celor ce-și duc o bună parte din zi între păreții unui biuroû, s'ar conlucra încetul cu încetul la dirijarea activității individuale către un scop mai ideal, și în mare parte la asanarea moralității vieței sociale!

Dar studiul științelor naturale prezintă pentru noi o însemnătate și mai deosebită, putînd să ajute—prin chipul cum ar fi predat în școală—la răspîndirea și întărirea sentimentului național.

Se țipă că tocmai păturei culte romînești, îi lipsește simțul acesta înalt, care trebuia să domineze pe orî-care altul, spre prosperitatea și consolidarea a tot ce vorbește romînește. Că e dreptate în această aserțiune, ne-o arată lipsa de entusiasm și sinceritate cu care se duc așa zilele lupte pentru naționalitate, fie-care purtînd arma, numai cît se urmează drumul spre guvernarea bugetului. Puterea de luptă pentru națiune se capătă în mare parte și prin educațiunea școlară; în acest scop poate sluji orî-ce obiect, dar mai ales după limba română și istorie, științele naturale. În acest sens e știut de toți acei, cari au urmat cursurile școlilor din străinătate cîtă importanță—de multe ori exagerată—se dă fenomenelor naturale observate în patrie și cum se ridică în slava cerului toți acei, cari au conlucrat la dezvoltarea științifică a țării respective.

Pentru francezii întemeetorii științei sunt francezii, precum pentru nemții, compatrioții lor au dat impuls primelor investigațiuni științifice. În acest chip se înalță înaintea elevilor tot ce e de naționalitatea lui, dîndu-i-se încredere în ea și sădindu-î în inimă dragoste nețarmurită pentru toți ce simțesc ca el.

Dacă studiul științelor naturale ar putea aduce atîta bine micii noastre țări, să vedem cari sunt cauzele, cari au împedicat dezvoltarea lor și prin ce se manifestă această nedezvoltare. Lipsa lucrărilor originale poate fi luată ca unul din semnele după care se constată licențierea, în care se găsește această ramură de știință la noi.

Noi nu ne cunoaștem în de ajuns nici fauna, nici flora, nici bogățiile, ce se ascund în sînul pămîntului țarei noastre. Nu există aproape nici o lucrare sistematică făcută de *vre-un român în România*, care să ne arate soiurile de animale ce mișună în fînețele noastre, populează desele păduri, ori se ascund în lacurile, rîurile și marea noastră; tot de asemenea nu avem cunoștință de plantele inferioare (ciuperci, alge, mușchi, ferige) ce cresc pe pămîntul patriei. Am subliniat cuvintele «lucrarea făcută de Români în România» pentru că—din punctul de vedere în care ne-am pus—operile, fie ele chiar valoroase, săvîrșite în laboratoriile străine, nu ne dau socoteală de gradul de dezvoltare al științelor la noi, întocmai precum produsele importate nu ne arată întru nimic progresarea industriei naționale. La noi nu există naturaliști de cît plățiți de buget, iar lucrările ce ei ni-le dau sau ni le-au dat sînt cu mult inferioare sacrificiilor bănești, ce s'au făcut în acest scop; dar gustul pentru o știință, se zice, că atunci a prins rădăcină la un popor, cînd la dezvoltarea ei contribuie cît mai mulți cercetători benevoli, la cari dragostea pentru muncă să nu se confunde cu datoria pentru leafă. Și poate multă vreme am stagna tot ca pînă acum, dacă diferitele societăți din străinătate ori streinii pripășiți la noi nu ne ar îmboldi din cînd în cînd, deșteptîndu-ne cu timpul ambiția de a merita numele de «popor civilizată și în curent cu progresul științific», nume, ce de multe ori cu emlasă ni-l acordăm noi înși-ne.

Dar poate cercetările științifice au fost îndreptate mai cu atențiune în spre partea practică; poate forțele rămase fără rezultat pe domeniul cunoștințelor teoretice, au fost cheltuite în direcțiunea practică! Ori-cine ar fi mulțumit să constate acest fapt, cu atît mai mult în țara noastră agricolă.

Visitarea satelor, cunoașterea cum țaranul trăește, cum își agonisește pîinea de toate zilele, cum se compoartă cu vitele de pe lîngă casă, ne dau dovada cea mai vădită că nu s'a făcut mare ispravă nici în această parte.

Care să fie cauza că timp de peste 30 ani — luînd ca termen de plecare înființarea Universităților din Iași și București — nu s'a observat vr'un progres vădit nici în partea curată științifică, nici în cea de popularizare a principiilor naturale? Dintre multele ce au conlucrat, următoarele le cred ca mai principale:

Egoismul și lipsa de stăruință la muncă — aceste însușiri le posedă mai ori-ce Român, ce se respectă și asupra lui s'ar putea scrie multe. Ele se pot observa la mic ca și la mare. Munca cu aparență de conștiințiositate e bună numai pînă ce se ajunge la vre-o asigurare de trai; încolo.... la ce folos? Sunt alte drumuri mai drepte, care duc de sigur la un renume și răsplată mai mare cu o desfășurare minimă de forțe. Nu s'ar putea oare arăta cu degetul în țara noastră, oamenii, care începînd prin o muncă sînguincioasă și grea, au lăsat domeniul științific numai siliți de povara bătrînețelor?

Alte cauze însemnate sunt: educațiunea în școli și lipsa mijloacelor de popularizare. Dacă în genere se poate deosebi în populațiunea romînă un strat puțin cult sau chiar analfabet și altul ce gustă toate plăcerile culturii apusene, din punctul de vedere curat științific, această separare este tot așa de vie ca între o pătură de apă și alta de ulei, avem pe de o parte un grup mic din societate, căruia nimic nu i-e taină, din noile descoperiri, care trăește în sferile strălucitoare ale a-tot științei și pe de altă parte o grupă imensă, ce abia se poate mișca în besna nopții ce-o înconjoară. Ici libertatea și elasticitatea în gîndire, bucuria și mulțumirea celor ce trăesc într'un mediu luminos și cald, dincolo salahorul, ce-și istovește puterile lucrînd în aerul închis, umed și întunecos al adîncilor mine.

Acest contrast izbitor, tinde din ce în ce să se mărească, prin faptul că cei din «sferile senine» caută să se urce tot mai sus în *concertul savantismului european*, uitînd pe frații lor ce așteaptă, cu multă răbdare, lumină de la ei. Privind îndărăt la generațiunile, ce ne-au precedat, vedem că această separare de straturi n'a fost tot d'a-una și nu s'a manifestat mai vîoiu de cît cînd am început să ne îmbrăcăm în hainele nepotrivite aduse din apus. Mai de demult căi ce reprezentau știința la noi, se gîndiră în dragostea lor pentru țară, că nu e bine să nu se împărtășească și altora, ceia ce ei au avut norocul să învețe; de aceea găsim prin diferitele jurnale și reviste vechi, numeroase articole de popularizare în care prin vorbe limpezi, o naivitate de poveste, se introduceau în spirit cunoștinți noue. Rar se mai întilnește în periodicele de azi, articole așa de frumos scrise cum e acel intitulat:

«Ce învățătură tragem dintr'o vatră de cărbuni aprinși» și publicat în *Isis* sau *Natura* lui *Barasch*.

La noi nici nu s'a pomenit încă de vre-o bibliotecă de popularizare, cu conținut științific, și a cărei fascicule să se răspîndească pe nimic, cum se vinde prin sate «Visul Maicei Domnului» ori «Îlcuitorul viselor».

Nesădirea gustului pentru studiul științelor naturale în sfere mai largi, se datorește în mare parte și modului cum ele sunt predate în școlile noastre.

Material didactic — intuitiv — lipsește la cele mai multe școli secundare, chiar cu palate luxoase. Ce gust va căpăta elevul pentru cunoștințele naturale, cînd afară florile stați ciucură pe copaci, iar în clasă profesorul va explica desumedenie făcînd figura pe tabelă și pomenind spre floare de nume bizare? Cu cît desgust aproape, nu-și amintește fie-care de plictiseala ceasurilor de geologie, în care nu se vorbea de cît despre *Ichtyosaurus*, *Plesiosaurus* ș. a.? Menirea științelor naturale în școală fiind dezvoltarea simțului de observare, de ordinare și sintetizare, ele se reduc — prin chipul cum sînt predate — la un obiect urit de elevi din cauza numeroaselor expresiuni și numiri barbare, ce trebuiesc de memorizat. Mai poate fi vorba de excursiuni la școlile secundare ori primare, de contactul imediat cu natura?

Acestea se fac odată pe an la Universitate! «Cum vrei să arăt eu bieților mei elevi, — mi se tînguia odată un învățător — desfășurarea vieții în natură, cînd eu însu-mi n'am cunoscut-o de cît din carte». Așa cum se preda în mare parte științele naturale, ele nu se deosebesc întru nimic de cele mai aride obiecte din programul școlilor noastre.

În loc ca studiul lor să folosească elevilor, prin modul cum se preda, se închircesce simțul de observare; inițiativa și spontaneitatea în gîndire devine redusă în profitul imaginației brute; gustul pentru frumusețile naturii se perde pe băncile școlii, unde nu s'a deprins a cunoaște exuberanțele de formă și viață ale naturii pururea în mișcare. Din mic lipsa de coordonare se transmite și în mare; individului crescut îi va lipsi ori-ce statornicie în muncă, va primi lucrurile așa cum i se vor da și nu va putea prinde bucuria ce s'a degajat la fie ce pas din

jurul lui, nu va putea să ia parte cu satisfacere la armonia socială ori cosmică.

În fine ultimul factor ce-l voi considera, și care stă în raport direct cu dezvoltarea cunoștințelor naturale sînt *societățile științifice*, cari au în alte țări o așa de mare înrîurire asupra răspîndirii gustului pentru științe. Nicî în această privință nu se poate spune nimic îmbucurător la noi. Sociabilitatea — în alte scopuri de cît a cîștiga — se pare a nu fi înscrisă în repertoriul calităților Romînului cult. Și chiar dacă din spirit de imitațiune, societăți se crează, ele sînt focuri de paie. Creangă care cunoștea ceva sufletul Romînului zicea: Romînului îi e greu pînă se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă. Aceste vorbe sfinte, se pot aplica și la societățile științifice. Ceia ce face imposibilă durata lungă a unei întruniri de oameni de știință, este prea marea încredere ce fie-care o are în sine. Poate s'a observat de orî-cine, că la noi nu pot exista doi indivizi speciali în aceeași materie care să trăiască bine între ei, în strînsă legătură și comunicație de idei spre binele lor și al societății. Fie-care din ei se crede o entitate științifică, imuabilă, inviolabilă; în lipsă de lucrări originale (devisa lor fiind: numai în străinătate se poate face ceva!), ei își trec vremea apărînd cu convingere teoriile profesorilor lor chiar cînd aceștia le-au schimbat în urma lucrărilor ulterioare. Fie-care din aceste individualități, abea așteaptă ca colegul său în specialitate să crîcnească și îndată se ridică combătîndu-l ori criticîndu-l aspru. De aici animositățile între oamenii conducători; societățile prin aceasta se dărapănă după cum hainele se strică prin molii. Și chiar dacă la început există oare-care entusiasm, se transformă după scurtă vreme, cel puțin în indiferentism.

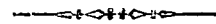
Nu mai ast-fel se înțelege pentru ce unele din societățile de mult înființate au pierit de inaniție, ori — cum e soc. de medici și naturaliști din Iași, înființată pe la 1837 — abia se tîrăște resuflînd greu ca un bătrîn gîrbovit de vreme. Și dacă societatea de științe din București, pare a fi singura ce a apucat pe cale bună, nu o datorrește de cît sprijinului puternic dat de cîți-va stăruitori conducători; de asemenea vechea societate academică romîna a început a deveni un focar de lumină și a fi la nivelul instituțiilor analoage din străinătate, nu atît prin desfășurarea activității membrilor, cît prin stăruința

de muncă și tenacitatea celor ce o dirijează.

Dacă s'a pierdut o vreme prețioasă fără vreun folos real pentru răspîndirea cunoștințelor utile din domeniul șt. naturale, dacă starea actuală de lucruri nu e cu mult deosebită de cea descrisă de d-r Fătu, trebuie oare să dezesperăm și să ajungem la concluzia că și de aici înainte progresul științific la noi va înainta ca un culbec? Încrederea în viitor nu am pierdut-o, pentru că suntem încă tineri, viguroși și dornici de muncă. Nevoile materiale ne vor trezi din orbirea în care trăim, puțînd deosebi ce e serios de ce e superficial. Indată ce ne vom da seamă, că multe din calitățile cu care ne-am îmbrăcat sunt lașe, că bucuria unui progres așa de mare în un timp scurt este înșelătoare și ne vom convinge, că trebuințele poporului nostru nu i le vom satisface de cît prin o cultură serioasă și potrivită, atunci abea vom lua calea dreaptă, de înaintare reală și neînșelătoare spre binele națiunii noastre. Noi ne asemănăm unui tînăr, sănătos la minte și la trup, dar pe care moștenirea unei averi l'a aruncat în vîrtejul amăgirilor și a traiului luxos. Cum însă banii se mîntue, cînd producerea nu e în chibzuială cu cheltuitul, acel tînăr se vede la un moment în fața nevoilor, de care însă nu-i e frică. Sănătatea și priceperea îi sunt în ajutor pentru a reîncepe viața de muncă și mulțumire ce trebuia să o ducă dintr'un început. Momentele de redeșteptare din orbirea aparențelor trăite se vor apropia cu atît mai repede cu cît vom trece mai dese-ori și mai anevoios prin vremuri grele ca acele din anul trecut. Răul momentan, punîndu-ne pe calea dreaptă de cultură și muncă, ne va aduce scăparea noastră în viitor.

DR. I. SIMIONESCU.

Iași.



Asupra progresului Științelor naturale la noi.

În legătură cu cele spuse de d-l I. Simionescu asupra «dezvoltării și importanței» acestor științe la noi, încerc o complectare asupra stărei și propășirii lor, dorind să dau așa în cîte-va cuvinte un mic istoric.

M'am gîndit dintru'ntăi la o literatură cît s'ar putea mai complectă, coprinzînd tot ce s'a scris de *autorii români* sau străini cari au trăit aci și

aă contribuit la deșteptarea noastră națională. M'am ales cu cîte-va date incomplete. Doar din Analele Academiei am putut ciupi cîte-ceva mai național, vre-un op prezentat pentru vre-un premiu, sau vre-un discurs de recepțiune.

Mă mărginesc în domeniul Geologiei și Botanice, rămînînd ca d-l Doctor Simionescu în specialitatea d-sale să trateze despre Zoologie și Mineralogie.

Dintre disciplinele ce se copriră în domeniul Științelor naturale, *Zoologia* e aceia care se ocupă cu fenomenele de viață ce ni le înfățișează formele ce le numim *animale*; iar *Botanica* de cele ale formelor cunoscute sub numirea de *vegetale* sau *plante*.

Cu studiul fenomenelor de viață în general se ocupă *Biologia* care însumează datele relative la ființele organizate actual existente cît și pe cele relative la ființele ce aă existat cînd-va în istoria prefacerii evoluărei pămîntului nostru. Pe cînd pentru acele ființe ce aă existat în timpurile străvechi și a căror urmă le desmormîntăm din stîncile munților, din țărîna țărinelor, din surpăturii de dealuri și... urme ce le înscriem sub numirea generală de *fosile*, pe cînd pentru aceste fosile decî, e creată o disciplină generală sub numele de *Palaeontologie*; pe atuncî pentru variatele forme de ființe viețuitoare de azi nu avem o asemenea noțiune sumară și dividem *Biologia* actuală în un studiu aparte a ființelor viețuitoare animale sub numirea de Zoologie, de cele ale formelor vegetale sub numirea de *Botanică*.

1. *A. Zoologia* coprinde studiul ființelor viețuitoare animale — organismelor animale — din punctul de vedere al formelor, înfățișărilor, chipurilor, *portului* lor și înrudirea ce poate fi între aceste diferite porturi, stabilind cîte-va figurii mai caracteristice, sistematizînd aceste forme după înrudirile de țesătură; (Anatomie, Histologie, Anatomie comparată) de creștere, de formare (Ontogenie, Embriologie) a corpului animalelor, precum și modul de trai și răspîndirea lor pe globul nostru (Geozoologia).

Cuvîntul *Morfologie* introdus în știință de genialul *Goethe* (1) cuprinde studiul ce se estinde

asupra tuturor ființelor animale sau vegetale din punctul de vedere al formelor ce ele înfățișează ca exterior și țesătură (Anatomie descriptivă) din punctul de vedere al înrudirilor între aceste forme și stabilirea unei schițe de complexitate gradată structurală de la o ființă simplă — de la o bucată de substanță vie neprezentînd o formă acentrică, apolară — la animalele ori vegetalele cele mai complexe (Anatomie comparată); stabilind tot odată și motivele cari aă putut determina această complexitate și variație de formă.

Aceste motive sunt după cum se știe, influențele exterioare și *trebuințele ființei* și din cauza strînei legături ce se simte între formă și funcțiune s'a generalizat ca *lege morfologică*: «funcțiune face organul», sau citînd cuvintele lui Herbert Spencer (1):

«... tot-d'auna structura determină în mod precis funcțiunea și ori și cînd funcțiunile sunt în stare să schimbe structurile. În natură sunt ambii factorii în acțiune reciprocă inseparabilă și știința nu poate da o explicare adevărată naturei lără să aibă tot-d'auna în vedere acțiunea reciprocă a lor. O expunere a dezvoltărei organice după diferitele lor particularități trebuie cu adevărat să fie o expunere a acțiunii reciproce între structură și funcțiune.»

Aceste considerațiuni întinzîndu-se asupra ambelor feluri de viețuitoare, există dar tot așa de bine o *Morfologie animală* ca și una *vegetală*.

Creșterea unei viețuitoare din ouă, obîrșia ei, pînă la forma adultă cît și observarea înlățișărilor (formelor embrionare) ce se găsesc în creșterea ființelor în general (Embriologia sau Ontogenia) e tratată tot ca o disciplină a *Morfologiei*.

În fine modul cum se săvîrșesc în general aceste fenomene vitale ce deosebesc ființele viețuitoare de cele alte corpuri din Univers; în special modul cum fie-care parte — organ — din corpul unui animal slujește a parte sau în comun în aparate, pentru traiul aceluî animal — *Physiologia* sau studiul funcțiunilor diverselor părți a corpului animalului, studiul fenomenelor vitale

se prindă o legătură între părțile lor esterne, vizibile, sensibile, considerîndu-le ca depinzînd de structura internă. Se găsesc de aceia în mersul artei și științei mai multe porniri de a întemeia un studiu pe care noi îl putem numi: *Morfologie*.

(1) Herbert Spencer: Princ. of Biology.

(1) Goethe: Bildung und umbildung organischer Naturen. «S'a distins decî și în omul de știință în toate timpurile, o tendință de a considera ființele viețuitoare în așa fel ca să

în genere e considerat încă ca o disciplină a Morphologiei (Spencer etc.) de alții (Gegenbauer, Vogt etc.), ca o despărțire similară acesteia; divizînd studiul Zoologiei în:

1) Descrierea formelor animale în general: *Morphologia*.

2) Studiul funcționării organelor ce formează corpul ființelor viețuitoare — *Physiologia* — sau încă a funcțiunilor vitale.

S'a despărțit tot în domeniul științelor ce se ocupă cu ființele viețuitoare, un grup de cercetări care se mărginesc la ființa cea mai perfectă, cea mai apropiată de forma ideală, la om; *știința medicinei* care resumează o anatomie și o fiziologie omenească în destul de întinsă și înaintată azi, pe baza cărora se caută explicarea atîtor afecțiunii care perturbază mersul desăvîrșit al funcțiunilor vitale provocînd stările zise patologice, a căror rezultat e mortalitatea atît de deasă și variată în această categorie de viețuitoare.

Și s'a creat în acest despărțămînt al medicinei, un șirag de discipline potrivite cu anumite părți din corpul omenesc căruia se destină ducîndu-se ast fel cunoștințele tot mai departe prin conjecturi ipotetice întovărășite de fapte experimentale (Chirurgia) în tendința de a se ajunge la sinteza substanței primordiale organizate pe baza întregului sistem de forme.

Și cum unitatea orî-cărui corp organizat e represintată prin o porțiune de această substanță — protoplasmă — conținînd o condensatie mai bogată în acizi sub numele de sîmbure—nucleu—cărei unitate de mult încă i se dădu numele de *celulă* (1); cum celula decî e elementul primordial orî-cărei [forme organizate — aceasta fiind reprezentată prin una sau un număr infinit de asemenea unități — încă de mult cercetările s'a în dreptat asupra ei și s'a creat un termen sistemului de studii privitoare la celulă, acel de *Cytologie* (cytos-celulă).

În studiul anatomic al unui corp organizat mergînd pînă la unități — celule — căutînd modul de legătură a acestor unități între ele ca să formeze țesătura corpului aceluia cît și înfățișerile di-

ferite sub cari se întîlnește celula în tot atîtea țesături, intrăm în domeniul *Histologiei*. În fine se mai întrebunțează numirea de *Anatomie* pentru structura în genere., *Zootomie*, *Anthropotomie*, pentru modul cum diferite bucăți (organe) sînt încheiate între ele ca să formeze corpul unui animal oare care sau în cazul ultim al unui om.

Cînd încercăm descrierea tot atîtor forme de animale existente azi și întruchipăm mai multe din aceste forme cu oare-cari înrudiri către grămizi sau tipuri, facem clasificarea formelor animale: *Systematica* sau *Zoologia descriptivă*.

Spusei că pentru formele animale cît și pentru cele vegetale ce au existat în timpurile străvechi anterioare potopului, se întrebunțează numirea generică de *Palaeontologie* creată de Cuvier care s'a ocupat de formele animale și Brognart de cele vegetale.

Nu putem însă deosebi cu totul aceste ființe de cele actuale, căci în sistematisarea formelor diverse se caută și legăturile ce pot exista între aceste forme pentru a se stabili o punte de trecere între ele urcîndu-ne ast-fel de la forma primordială tot mai sus spre ideal.—Aceste legături — verigi din lanțul de forme — ne sînt date de formele acestea dispărute ce se studiază în *Palaeontologie* și «un Zoolog care caută să întocmească un regn animal nu trebuie să aibă în vedere și pe aceste animale dispărute? Sistemul său n'ar fi cu totul incomplet și plin de lacune, cînd el la conceperea acestui sistem ar avea în vedere numai formele vii?» (Fuchs) (1).

Pentru întregirea studiului formelor animale se adaugă dar către cele existente și pe acel al celor dispărute despărțindu-se din cuprinsul general al *Palaeontologiei* sub numirea de *Palaeozoologie*.

Așa dar «numirea de *Zoologie* însumează toate «cunoștințele ce putem dobîndi despre formele «animale existente sau dispărute». Ea s'ar lăsa divizată în o *Zoologie generală* sau *Morphologie*, în cuprinsul cel mai larg și o *Sistematică* sau *Zoologie descriptivă*.

B. Intru cît rămîne pentru partea Științelor Naturale privitoare pe ființele viețuitoare vegetale, aceea ce se numește dar *Botanică* — ea coprinde ca și *Zoologia* tot atîtea discipline, decî o Mor-

(1) Istoria spune că numele i-ar fi dat de englezul Hook; se mai atribue prioritate lui Mohl. Orî cum ar fi numai în urma cercetărilor lui Schleiden Schwann s'a complectat noțiunea pentru a se lămuri în urma cercetărilor ulterioare asupra faptului ce trebuie să se înțeleagă prin ea.

(1) Fuchs (Was ist Palaeontologie? Naturwissenschaftliche wochenschrift No. 9, pg.)

phologie a căru prim scop e cercetarea formelor în înfățișerile lor esteriore și structurale (Organografia) stabilind și analogiile omologiile între diversele forme; o Physiologie ocupîndu-se cu deslușirea modului de săvîrșire a actelor de viață a plantelor, în parte asemănătoare cu cele de la animale și o *Palaeoghytologie* necesară în sistematizarea multiplelor forme vegetale în gruparea lor în tipuri precum se face pentru animale, și în stabilirea înrudirilor posibile între diversele tipare trecerea gradată și aci de la forma primordială, unitatea de viață — celula — către formele mai superioare, mai complexe.

Morphologia însinuează și ea o Anatomie, studiul organelor, membrilor (Glieder) cum li se mai zice din punctul de vedere structural, o Histologie și o Embryologie puțin individualizată ca o disciplină.

În ce privește studiile acestea însă, ele sînt mai puțin înaintate de cît cele asupra animalelor. Sînt însă de o mare importanță, mai ales studiile physiologice, aceste corpuri, fiind după cum se știe, cel întîiu în stare de a alege de-a dreptul elementele C. H. O. N. pentru închegarea substanței primordiale, această sinteză începînd după cercetările ultime de la Aldehida formică (CHO) (1) mulțumită unei substanțe verde—chlorophyll—capabilă de a atrage CO din atmosferă. Se întrebunțează termenul de *Phylogenie* (2) (Haeckel), paralel celui de Ortogenie, pentru studiul, dezvoltării tipurilor dispărute, studiul necesar, cum s'a zis, pentru confirmarea legăturilor între diferitele forme de viețuitoare și a se stabili astfel diferitele verigi ce ar încheia lanțul tuturor formelor organizate, celor vegetale pe de-o parte, celor animale pe de alta, pornind din o singură celulă reprezentînd o individualitate morfologică sub forma de Protozoar sau Myxomiceth către un tip ideal al căru chip cel mai apropiat ar fi omul.

Am dat în scurt explicarea acestor termeni vroid să am lămurită exprimare în încercarea ce voi face asupra progresului Științelor Naturale la noi.

Deși făcînd parte din domeniul Zoologiei, voi

neglija cu toate acestea medicina foarte bogată în adevăr în lucrări — teze — totuși, aceasta ese din limitele considerațiilor ce pot face. Fecunditatea acestor elemente la noi ar fi putut aduce vădit, un folos însemnat pentru răspîndirea științelor biologice.

2. O schiță bibliografică despre lucrările originale încercate în materi de biologie la noi ar fi dat o idee mai deslușită, probabil și mai complectă asupra progresului realizat.

Am răsfoit pentru aceasta toate lucrările, revistele, gazetele mai vechi și ce am putut găsi în biblioteca centrală a Universității de aci cît și a Laboratoriilor respective, de asemenea putui lua cunoștință de lucrările mai noi în biblioteca Societății de Știință din București, Trebuie însă cu multă părere de rău în suflet, să spun, că e neglijată colecția noastră, așa că nu am putut avea la îndemînă de cît piese foarte incomplete; din unele reviste numai cîteva numere și nici acelea în o succesiune regulată. Cu mai multă părere de rău va trebui să spun, vorbind de biblioteca museului istorico-natural din Iași, în care am putut observa între alte cărți vechi de valoare, unele broșuri cu totul izolate existente și acelea numai în cataloage, că îngrijirea în general lasă mult de dorit.

Fără îndoială ca bogat izvor mi-ar fi servit această bibliotecă a unei instituțiuni care datează încă din timpurile începutului de viață la noi a științelor exacte, cînd cunoștința lor umpluse de entusiasm spiritele cărturarilor noștri de pe atunci.

Mulțumită învățaților străini aduși de pe atunci la noi și direcției bune ce se luase zvonul despre rîvna cu care aceste științe erau tratate, a trecut în apus și găsim de pe atunci învățați străini însemnînd între titlurile lor și pe acel de «membru al Societății de Naturaliști din Iași».

Mi-a fost de mare ajutor pentru această încercare, discursul pronunțat de savantul român Dr. A. Fătu cu ocazia intrării sale în Academia Română (1). Acest discurs este o expunere lămurită a încercărilor ce s'a făcut pentru introducerea și dezvoltarea Științelor Naturale la noi, pornite din primele timpuri cînd s'a în-

(1) O confirmare recentă se datorește lui Gino Pollacci (Rendiconti, Reale Istituto Lombardo 1899, Ser. 2, vol. XXXII, p. 1004).

(2) Cuvîntul Phylogenie e pină la un punct sinonim celui de Palaeontologie.

(1). Discursul e publicat în Analele Academiei, Seria I Tom V din anul 1873.

ceput învățarea lor în școalele noastre în special în Iași în școalele lui Asachi. În acest discurs mai e o dare de samă asupra stării tuturor ramurilor de Științe Naturale din timpul său, trecînd în revistă o serie de lucrări străine asupra țării noastre mai ales în ceea-ce privește Geologia (o altă disciplină din domeniul Șt. Nat. asupra căreia va trata în detaliu d-l Dr. I. Simionescu) cît și Mineralogie, puțin de Zoologie și Botanică.

Din această dare de samă am putut afla că cel mai vechi profesor de Șt. Naturale la prima școală Academică înființată în Iași de G. Asachi a fost dr. J. Cihak învățat german.

Născut în Aschaffenburg în Bavaria la anul 1800 fu adus în Moldova la anul 1825 ca profesor la școala Academică.

Propuse abia pe la 1825 pentru prima oară în școala noastră, aceste Științe cari iaș repede o dezvoltare foarte mare și în curînd vedem organizîndu-se societăți din sufletul cărora apar reviste pentru popularizare.

Chiar din timpii cei mai vechi cei d'intii profesori de Istorie Naturală fac colecțiuni de faună și floră.

Contemporan lui Cihak găsim pe Dr. Julius Barasch în Muntenia.

Născut în o provincie poloneză, după ce și termină studiile în Berlin veni pe la 1841 în România și fu numit medic de carantină la Călărași apoi medic primar de Dolj; în fine fu chemat ca profesor de Științe naturale la Gymnasiul Național (din București) și apoi la școala de medicină.

Învățat cu multă putere de muncă, dă la iveală la 1848: *Corversați asupra Șt. Fisico-Naturale*; apoi Carte de *Botanică forestieră, manual de istorie naturală*, în același timp scoate și o revistă intitulată «Isis sau Natura» întîiu singur apoi în tovarășie cu D. Ananescu.

Pe acest timp Cihak în Moldova colectează în 1834 paseri indigene și publică în 1837 un manual de Șt. Naturale tradus după Johan Friederich-Blumenbach.

Abia cunoscute în mod mai larg aceste științe și se și înființează societăți în scop de a le întinde mai mult și a face să se pătrundă lumea de însemnătatea lor.

Gălesc în discursul D rului A. Fătu (op. cit.)

menționate următoarele Societăți de medici și naturaliști cu acest scop:

I) Societatea de Șt. Naturale din Iași înființată în 1833, cu scop de a înainta șt. naturale și medicale și de a îndemna la aplicarea științifică și agronomică.— Tot atunci s'a înființat musul istorico-natural din Iași care mai trăește și azi.

II) Societatea de Șt. Naturale din București inaugurată la 31 Oct. 1865 în scop de a conduce la înaintarea șt. naturale în genere și în special a se face să se cunoască produsele solului României în sine însuși și în raporturile sale cu artele, industria și agricultura.

III) Soc. de Șt. Fisico-Naturale din București înființată la 1868, pentru elaborarea programelor de cărți didactice de șt. fisico-naturale pentru învățămîntul secundar.

Activitatea acestor societăți create din entuziasmul precece a cîtor-va pentru dorul de știință, a rămas infructuoasă și aceste societăți s'au desființat aproape tot atît de iute cum s'au înființat, fără o roadă a cărei îndestulare să se resimtă asupra stărei acestor științi în zilele de astăzi.

În timpurile acestea s'au ridicat mulți tineri pe urmele profesorilor bătrîni și cari îndopați cu noțiunile științifice și pătrunși pînă la un punct de importanța lor, dau la iveală diferite lucrări, tratate de școală, mai toate prelucrări sau traduceri.

Cea mai veche apărută în Moldova e cartea lui Cihak: *Istoria Naturală întîia oară în limba românească compusă. Iași 1836* (1).

Încă de pe pe la 1834 Cihak colectează cu Szabo Iosif animale, studiînd fauna Moldovei. Colecția o donează muscului Societății de medici și naturaliști tineri înființat.

În descrierea faunei el întrebuițează clasificarea lui Linée și împarte animalele în: Sugătoare (mamifere) Paseri, Amfibi, Pesci, Insecte și Vermii și lista întreagă a speciilor aflătoare în Moldova e publicată în statistica principelui N. Sutz.

În același timp după cum s'a mai spus, se desfășură activitatea lui Barasch—unde s'a pomenit de revista Isis sau Natura: „*Jurnal pentru răspîndirea Șt. Naturale și esacte în toate clasele, redigiat de doctor Julius Barasch profesor de*

(1) O putui găsi în colecția museului Istorico-Natural.

Istoria naturală la Colegiul național din București.

Această revistă e plină cu o materie foarte variată aparținând tuturor științelor aproape și foarte puțin noțiunilor de Zoologie.—Mai mult interesează agricultura și viața practică.

Autorul anunțând apariția anului al doilea al jurnalului său spune:

«Articolele din fie-care foae vor cuprinde tot ce este mai interesant, mai frumos și mai instructiv în cunoștința objectelor naturei, care ne impresoară și chiar în știința propriei noastre ființe, cu un cuvânt: Anthropologia, Fisica, Morala, Diatetica, Psihologia, Estetica, vor fi cadrul acestui jurnal». (N'am putut găsi de cât anul I în Bibl. centr. din Iași).

Cum Științele Naturale în special Zoologia și Botanica, de care mă interesez, au fost considerate chiar de atunci din punctul de vedere practic de mare importanță pentru dezvoltarea economică, găsim răsunetul acestei considerări în aplicarea lor și tratatele care învață modul de aplicare. Și printre cele d'întii cărți e cartea de Botanică forestieră a lui Dr. Julius Barasch apărută în 1848; și după spusa Dr. A. Fătu (op. cit.) o serie de articole publicate în diferite reviste și ziare precum: «Foaea pentru minte, inimă și literatură» (D. G. Baritiu), «Albina românească», «Gazeta de Moldova», «Icoana lumii» (G. Asachi) «Universul» (Geniliu), «Museul Național» redactat de Poenariu și Aaron Marcovici, «Învățătorul satului» (Poenariu Aristia și Marin), «Revista Română» (A. Odobescu în timpul mai noi) «*Revista științifică*», «Gazeta medico-Chirurgicală» și «Revista medicală din București» etc.

Parte din ziarele mai vechi înșirate, le-am putut răsfoi de și in o colecție foarte incompletă și nu găsim nimic relativ la Șt. Naturale propriu zise.

În anii următorii numărul oamenilor cari se interesează de aceste științe se mărește și lucrările se întind mai mult asupra faunei și florei; se fac multe colecții cari se donează muzeului din București și Iași.

Raportul d-lui A. Odobescu și P. S. Aurelian: «Notices sur la Roumanie principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale», făcut pentru expoziția universală din Paris din 1887, rezumă toate cunoștințele de pe atunci asupra faunei României (nu mult depărtate de cele de acum).

Revista Științifică apărută pe la 1870 e bogată în o mulțime de articole de Istoria naturală și are mai mult un scop de popularizare a Zoologiei și Botaniei și arătarea importanței cunoașterii lor pentru interesul economiei zilnice. Apărută sub direcția d-lor P. S. Aurelian, C. F. Robescu și Gr. Ștefănescu conține material foarte bogat și variat între cari, după cum s'a spus, câte-va vulgarizări din domeniul zoologiei datorite d-lui Gr. Ștefănescu ca de ex: în Rev. No. 1:

Diviziunea ființelor în natură; vermele care devastează grânele, Mărgăritarele Spalax typhus etc.

Între alți colaboratori această revistă, numără și pe cunoscutul Dr. A. Fătu, fost profesor la Universitatea din Iași, fost președinte al Academiei care publică: «Enumerația speciilor de plante cultivate în grădina botanică din Iași pînă la anul 1870» (Rev. Șt. din 71 și 72).

Atențiunea d-lui Ștefănescu a fost îndreptată și asupra faunei țării și găsim ocazional descris sub titlul «Cacomul în România» (Rev. Șt. an. II. No. 24 din 1 Febr. 1872, pg. 378—380), un gen de Mustelid. Autorul definește genul, arată originea lui de la Linée, se ocupă apoi special de specia *Mustela Erminea* (Lin). *M. alba* (Gesn) *Putorius erminea* (Less) Herminul — Cacomul — descriindu-și caracterele, apucăturile, felul lui de trai, cât și foloasele și nefoloasele ce aduce.

Trecînd la partea geografică a descrierii (Zoopografia) arată localitatea pe unde se găsește și zice:

«Am constatat însă cu plăcere existența lui la «noi. D-nul Constantin Ionescu agricultor a dăruit «zilele trecute muzeului de istoria naturală din București un individ care a fost preparat în laboratorul acestui stabiliment și așezat în sala de «zoologie»; nimic mai mult asupra prezenței lui la noi nu detailează autorul, pe atunci director al muzeului.

Între cît privește domeniul celui de al doilea studiu biologic privitor la ființele viețuitoare vegetale — în special — ca și pentru zoologie, el se reduce la câte-va manuale didactice (de istoria naturală în genere) câte-va articole — monografii — publicate în «*Revista Științifică*» (Aurelian-Ștefănescu) precum și câte-va încercări de floră, câte-va cataloage de semințe între cari cel mai vechiu din 1841:

«Catalogues de plantes et legumes qui se trouvent dans les serres du Prince Démètre

Mourouzi à Pekea» 1 broș. in-8°. Iași 1841.

3. De un timp încoace însă, universitățile noastre înzestrându-se cu laboratorii bine organizate, ar urma o activitate abundentă și asiduă pe terenul acestor științe, ceea ce nu ne tocmai surprinde. În adevăr, dacă starea științelor de azi nu e aceea a timpurilor lui Barasch și Cihak diferența nu se prea simte. Literatura s'a îmbogățit cu câte-va lucrări originale, datorite învățăților noștri contemporani, puține însă sînt eșite din activitatea în laboratoriile noastre. Ș'apoi activitatea desfășurată în laboratoriile noastre nu e doar de cît așa în trecut.

Maî toți acei ce aũ trecut prin asemenea instituțiuni și aũ observat, chiar practicat, cu multă atenție și succes o disecție de lipitoare, de epure, de periplaneta etc. cari aũ făcut secțiunii pe dop de plută saũ cu un microtom sistematic, cari s'aũ distins chiar prin un spirit de observație maî dezvoltat, s'aũ grăbit să-și ia un titlu asigurîndu-și ast-lcel maî iute o situație pentru un traiũ multămitor. Nu s'a imprimat însă în spiritul aceluia, chiar maî distins fiind, dragul de a profita de câte-va noțiuni cu cari s'a îmbuibat în cei cîțiva ani de studiu și de a căuta pe cît îi va fi posibil singur să verifice veracitatea măcar a unora din cele maî îndemînatică fapte de experimentat. Nicî dorința de a cunoaște gîngăniile saũ buruenile ce-l înconjoară, nu-l atrage, căci în fecunde excursiuni făcute în tovărășia discipolilor avizi de lucruri nouă s'ar fi putut colecta frumos material, atît de necesar pentru cunoștința faunistică și floristică a țării noastre atît de puțin înaintate pe acest teren.

Răul acestei lipse de gust, de drag pentru știință pornește de sigur de acolo de unde natura listul (?) s'a adăpat cu cunoștințele ce i-aũ deschis calea către situație. Elev teoretician, a devenit profesorul teoretician și o înșirare de fapte fără a fi întovărășite de proba experimentală nu aduce nicî un profit învățacelui.

Ca să pot ținea minte particularitatea unui *Dero* sp. ex. trebuie să fi văzut acest Annelid și să-l pot observa dispoziția anatomică ce-l caracterizează putîndu-mi da seamă în același timp și de cauzele ce aũ provocat această dispoziție particulară. Întru cît va fi atrasă atenția unui naturalist asupra gîngăniilor din jurul saũ dacă el n'a făcut cu de-aproape, măcar cunoștința unui Carabid? Și dacă în adevăr astăzi se găsesc în

vățați cari aũ lucrat și lucrează, meritul revine universităților și spiritelor distinse de la cari s'aũ putut îndestula.

În ultimele decenii ale secolului și maî ales acum de curînd s'a început desfășurarea unei oare-care activități în materie de științe naturale și putem rezuma o serie de lucrări originale de Zoologie și prea puține de Botanică.

Asupra florei țării aparține activității neobosite a distinsului învățat naturalist Dr. D. Brînză meritul de a fi dat o rezumare complectă aproape, de lucrările străinilor ce s'aũ interesat de ea, întovărășită de un adaos foarte însemnat datorit cercetărilor sale personale.

Tot aci va trebui să împărțăm o parte din merit, distinsului botanist și academician Dr. Florian Porcius, ne uitînd pe d-l Prof. Grecescu.

Întru cît privește fauna, pe lîngă colecțiile străvechi, lucrarea d-lui Licherdopol și câte-va scrieri străine, datorim azi unor d-ni străini meritul de a fi luat o inițiativă întru studiarea ei.

În o serie de ani facultățile noastre aũ decernut tot atîtea diplome cari însă aũ rămas tănuite și nu s'aũ manifestat prin nimic. Activitatea candidatului s'a mărginit cum maî spusei numai în limitele strînse a creării unei condițiuni satisfăcătoare de traiũ, cît pentru viitor el e o scurgere de timp ticnită, sprijinită pe reputația trecutului. — «Dar cum ar putea să se intereseze naturalistul de specialitatea lui dacă e nevoit să facă pe profesorul de religie?»

Asupra acestui fapt sînt multe de zis și în articolul precedent, d-l Dr. I. Simionescu s'a interesat maî ales de el.

Că nu s'a manifestat o activitate, că naturalistii nu s'aũ datat la lucru, aceasta de sigur coîncide în primul loc și cu o defectuositate de organizare a programelor de învățămînt.

O succesiune de cîțiva ani de lucru în laboratorul respectiv materiei căreia candidatul se destină, unuî timp scurt proporționat de teorie ce l'ar îndruma pentru aceasta ar fi poate maî în stare de a ne porni pe o cale de progres.

În strînsă legătură ca aceasta maî stă faptul lipsei aproape absolut complectă a unei literaturii la îndemîna celui a căruî drag de lucru l'ar îndemna spre cercetare.

Bibliotecile chiar a laboratoriilor sunt sărace și lipsite în mare parte de multe din reviste și scrieri necesare unei literaturii.

Avem o frumoasă bibliotecă în Iași, am putea spune lucru de artă, prisos de înfloritură aurite și picturi pe tavan și pereți; rafturi ticsite și poziții găsi alături de banditul Licinschi, o mie și una de nopți ca și origina speciilor lui Darwin, Geologia lui Cuvier etc. dar nici cea mai elementară carte de determinat specii animale sau vegetale, nici o literatură complectă în limitele unei discipline oare-care de știință.

Rivna pentru știință a pătruns azi adinc în sufletele unora și pare a începe o deșteptare pentru lucru în cât între cele mai recente lucrări publicate (Bulet. Științific) putem enumera și de acelea practicate în sinul laboratoriiile noastre.

Pe lângă Societatea de Științe din București întâi numai de fiziciani, azi cu atribuțiunii mai întinse, acum de curînd s'a plămădit din entuziasmul și dragul de muncă a cîtor-va o nouă Societate «a naturaliştilor români».

Pătrunși de importanța desvoltărei și rolul acestor științe în economia zilnică a noastră, tinerii naturalişti înscriu în statutele societății lor:

Art 2. «Scopul societății este de a contribui la studiile științifice asupra Faunei, Florei, Geologiei și Mineralogiei țării; de a pregăti colecțiunile didactice de Științe Naturale, spre a fi procurate școalelor secundare din țară, unde trebuie asemenea colecțiunii.

Probabil acesta va contribui întru cât-va la deșteptarea la viața practică, și redigiarea unei reviste de publicitate mai mult spre vulgarizarea acestor Științe ar prinde bine.

O practică îndelungată lărgeste mult vederile cuiva și înlesnește pătrunderea lucrurilor și apoi știut e că expunerea unui fapt văzut e mai limpede și mai înțeleasă de cât repetirea lui în chipul unui înregistrator automat. Aceasta ne-ar conduce de o cam dată poate la îmbogățirea literaturii noastre pe terenul didacticei cât și a materialului necesar, am putea avea cărți bune de practicat și porniți pe o bază nouă, pe un teren mai bogat în cunoștinți, ne-am îndrepta pe o cale mai sănătoasă.

Mulțumită numai numeroaselor cercetări în domeniul biologiei s'a putut stabili în timpurile mai nouă, noțiunii precise asupra unității biologice ce am numit *celulă*. Și dacă azi privirile tuturor sînt îndreptate asupra ei, e că ea reprezentînd o unitate de viață în toate manifestările ei caracteristice; asupra ei, în înfățișările

unde ni se prezintă cu forma de animal sau vegetal desăvîrșite (ambii infusorii plasmodii etc), se pot studia o sumă de fenomene biologice de foarte mare importanță pentru stabilirea relațiilor de cauză și efect ce există între forma morfolologică și funcția pe de o parte; pe de alta între prima și condițiile de împrejurare în care ea trăește, crește, se desvoltă; și aceste considerațiuni extinse în consecință și la formele complexe.

Dacă azi cercetările actuale au ajuns să creeze știința *Biomecanice* (1) e datorită de sigur unei serii de fapte experimentale care demonstrează că nici o creație preesistentă și transmisibilă nu există în vre-o înfățișare oare care a diverselor forme animale ori vegetale cât și în manifestările lor: ci aceste forme din mikrocism sunt supuse guvernării aceluiași legi universale ce domină și asupra celorlalte corpuri, incomprehensibilitatea efectului acțiunii acestor forțe asupra materiei organizate coincide însă cu incompetența noastră în determinarea compunerii întinse a acestei materii și imperfecțiunea mijloacelor de observare.

Schimbări mici în condițiunii de existență a unei forme organizate provoacă în tot-d'auna modificări și dispozițiunii corespunzătoare legilor preșezătoare, modificări mai mari însă aduc stabilitatea de echilibru și deci încetarea manifestărilor caracteristice substanței organizate.

Și dacă o trestie tremurătoare sau un fir de iarbă are în țesătura corpului ei o alcătuire de fibre tari dispuse după niște legi mecanice în stare de a rezista zvînturărilor de vînt sau altor agresiunii neprevăzute, o formă animală un rotifer, un tardigrad; structura unui os din corpul unui animal... posed un aranjament de fibre ca spre ex. în primele două cazuri un aranjament de țesătura muschiulară, în chip minunat pentru condițiunii de soliditate și mișcări; conform de asemenea unor principii de mecanică. Și aceasta precisează mai mult legătura strînsă ce există între o ființă viețuitoare și împrejurările în care se găsește sau condițiunile de mediu cât și modificările mai mult sau mai puțin profunde ce sînt în stare să imprime viețuitoarei schimbările condițiunilor cu care ea s'a obișnuit.

(8) Y. Delages: Une science nouvelle: la *Biomecanique* (Revue g-le de sciences, An 1895. pg. 444 et suiv.

Se întrevece lesne importanța în economia zilnică și mai ales a noastră, pătrunderii de veracitatea acestor principii. Cercetării întinse pe acest domeniu ne vor îndruma lesne către origina acestei substanțe organizate, către sintesa ei chimică, tendințele întregii serii de cercetări moderne.

C. I. CONSTANTINESCU.

Iași, 30 Aprilie 1900.

L I T E R A T U R Ă

Literatura de peste munți

Literatura românilor de peste Carpați e puțin cunoscută la noi, și încă mai puțin apreciată. Acum trei ani, d. Dobrogeanu Gherea, în admirabilul d-sale studiu critic asupra d-lui Coșbuc, în volumul al treilea de *Studii critice*, comentînd faptul că marele nostru poet a fost atîta timp ignorat, spunea: «Coșbuc cu drept cuvînt se plînge de această ignorare, dar în cazul de față avem și noi justificarea noastră; el a scris și tipărit poeziile sale în Transilvania. Pînă la el însă și chiar după el, Transilvania nu ne-a dat mai nici un scriitor de talent, literatura originală de peste munți e aproape nulă și deci avem și noi dreptul s'o ignorăm.» Și cu toate astea — ca să cităm pe cei ce ne sunt cunoscuți — Ioan Pop Reteganul, Slavicî și V. R. Buticescu aveau deja un trecut literar de zeci de ani și scriseseră deja cele mai bune din nuvelele lor. Ioan Popovicî Bănățeanu își publicase și el nuvelele sale. De curînd aŭ mai apărut *De pe la noi* de D. V. Păcățianu și *Chip și graiŭ din Bucovina* de Grigorovița.

E vădit că d. Dobrogeanu-Ghera a fost nedrept față de literatura de peste munți. Scriitorii pe care i-am citat vor fi de unii mai mult, de alții mai puțin prețuiți. Nouă, povestirile lui Reteganul, Slavicî, Buticescu, Păcățeanu, Grigorovița, Bănățeanu, ne-aŭ inspirat un adevărat entuziasm. Vor fi mai severi în judecata lor, acei cari țin mai mult la tehnica pur artistică. Dar că acești scriitori sînt talente remarcabile, este în afară de discuție.

De alt-fel istoria literaturii ne învață că un scriitor mare nu apare niciodată izolat, ci este expresiunea cea mai înaltă a unei școli, a unui

curent literar. Taine ne-a arătat că genialul Shakespeare care nouă ne pare un meteor, a fost înconjurat de o pleiadă de dramaturgi nu cu mult inferiori lui. Așa fiind nici d. Coșbuc nu putea fi unicul scriitor de talent al ardelenilor. E cu neputință să nu simți aceeași atmosferă, acelaș mod de a vedea lumea, în *Nunta Zamfirii* de d. Coșbuc și nunta din nuvela *Vecinii* de Slavicî. Dacă a existat vre-o dată un grup de scriitori de aproape înrudiți între ei, apoi de sigur este grupul scriitorilor de peste Carpați, socotind și pe d. Coșbuc.

Un studiu critic, așa cum l'a făcut d. Dobrogeanu-Ghera asupra d-lui Coșbuc, ar fi de dorit și asupra literaturii transcarpatine în general. Aceasta ar fi poate mai important chiar de cît critica d-lui Coșbuc, din pricină că toți ceilalți scriitori de peste munți sînt prozatori; și pe cînd poezia se referă numai la unele momente rare din viața omenească, proza se preocupă mai mult de problemele vieții practice de toate zilele — cel puțin aceasta se poate spune de proza scriitorilor de cari vorbim. Ținînd apoi seamă de înalta moralitate care respiră din operele acestor scriitori, nu vedem ce rol ar putea fi mai mare și mai frumos pentru un critic literar, de cît acela de a-i face iubiți și admirați de publicul cititor din regat — în locul poezilor de *iluzii pierdute* a căror influență dezastruasă e vădită... Nu mai vorbesc de țărâtime pentru care povestirile lui Ioan Pop Reteganul ar trebui să fie o evanghelie.

Insă nu noi avem pretențiunea de a ne lua această însărcinare. E poate mai pre sus de puterile noastre, și apoi ar cere o cunoștință completă a literaturii de peste munți. Dorim numai să contribuim cu puțin, așternînd pe hîrtie impresiile și observațiunile noastre.

* * *

Unul din caracterele distinctive ale literaturii de peste munți este originalitatea. Vădit este că această literatură prezintă mai mult caractere *românești* de cît cea din România.

Clasele noastre suprapuse aŭ suferit după 48 o repede și puternică schimbare, operată de înrîurirea culturii apusene. De această înrîurire s'a resimțit și mai mult literatura. Scriitorii noștri fiind oameni cu cultură literară, a fost cu neputință să nu se inspire de literatura

străină. Am avut mai întâiu influența romantismului francez, pe urmă a romantismului german, care s'a altoit în vremea noastră cu mijloacele de observațiune ale școlii naturaliste.

E adevărat că poporul se schimbă și el sub înrîurii străine. Moldovenii, dacă nu sînt chiar slavii cum susțin unii, dar de sigur au fost puternic influențați de slavii. Tot așa de evident este că muntenii au suferit influență turcească, grecească etc. Inșă dacă pătura suprapusă românească s'a transformat în cîte-va zecimi de ani, masa poporului se schimbă încet, în curs de veacuri. Și orî cît de încilcîtă ar fi chestiunea caracterului național al unui popor, este incontestabil că acest caracter se păstrează mai bine în masa poporului de cît în pătura dirigență. Afară de asta, cultura atenuază deosebiriile dintre popoare, imprimînd cam aceeași psihologie. Așa că o literatură va fi cu atît mai originală, mai *națională*, cu cît va fi mai populară—și de tot populară, țărănească, este literatura de peste Carpați.

«De vre-o două-zeci și cincî de ani, scrie Ioan Pop Reteganul în precuvîntarea nuvelor sale, scriu și eu, ca multă lume, ce mă taie capul, cînd am vreme. Am scris din gura poporului poezii și povești, și am scris din capul meu unele lucruri și întimplări din viața poporului nostru, după cum le văzui cu cești doi ochi și după cum biată le putui. Mai mult am privit la inima și mintea poporului nostru, dar nu prin razele cutărui neamț învățat, ci am privit'o din faptele ce săvîrșește, bune, rele, cu cap orî fără cap, după cum le săvîrșește. Am fost cu băgare de seamă pe ce căi devine poporul nostru la stare și vază, și pe ce căi pierde aceste odoare. Aceste sînt lucrurile ce mi-au făcut spargere de cap și pe aceste le-am pus pe hîrtie. Acuma le adun la un loc, căci mi-am zis: dar de cumva s'a afla cîte unul din bunii cititori, care să poată învăța ceva și din ele. Și dacă în adevăr ar fi așa, ași fi cel mai voios».

D. Dobrogeanu-Gherea a arătat cu o desăvîrșită claritate cum D. Coșbuc este antipodul celorlalți scriitori ai noștri; din pricină că este produsul și reprezentantul altei clase, a clasei țărănești. După cele arătate de noi înșă, problema se schimbă puțin. Nu un singur scriitor, în mod excepțional, este eșit din țărănime și prezintă decî caractere țărănești în opera lui,

ci o întregă școală. De și literatura de peste munți numără și scriitorii eminesciani — multe din nuvelele d-nei Margareta Moldovan în volumul *Din tainele vieții* sînt tipic eminesciane — dar ținînd seamă de faptul că aceștia sînt excepțiuni și că în orî-ce caz sînt mai puțin talentați, se poate afirma fără a greși că ceea ce caracterizează pe d-l Coșbuc, caracterizează de o potrivă toată literatura transcarpatină în general: d-l Coșbuc este reprezentantul cel mai de frunte al acestei literaturî. Se naște dar întrebarea: de ce literatura de peste munți este o literatură țărănească?

* * *

Românii de peste munți nu s'au putut despărți în două clase diferite prin limbă și cultură. Pe cînd în România a existat din timpurile cele mai vechi, o clasă boerească și una țărănească, la romîni de peste Carpați nu găsim de cît o clasă țărănească și servitorii acestei clase: preoții, profesorii, avocații, ziarisții, micî comercianți și meșteșugari. Proprietarii mari de pămînt sînt așa de puținî încît nici nu numără. Cel mai mare oraș ardelenesc nu trece de 40.000 de locuitori — cît are în mijlociu și un oraș de provincie la noi. Cele-lalte cîte-va orașe au în mediu 15.000 de locuitori. Și chiar în aceste orașe, centrul e unguresc, numai mahalalele sînt românești. Micîi comercianți, și meșteșugarii, cari la noi sînt înrîuriți de pătura cultă din oraș, cu care vin în atingere, acolo au rămas nedeslipiți de țărănime. Oamenii de profesie liberă sînt aproape toți de curînd eșiți din țaranii. În lupta națională în contra unguurilor, țaranii formează firește elementul pe care se sprijină pătura cultă, conducătorii mișcării. Această pătura cultă a lucrat și lucrează cu mult devotament la ridicarea nivelului cultural al țărănimeii. Țărănimea fiind economiceste bine situată, prezintă fenomenul — pentru noi în adevăr ciudat — pe care-l semnalează d. Dr. Diaconowich, secretarul *asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român*, în rapoartele sale asupra mișcării literare din Transilvania: *această țărănime citește mai mult de cît chiar clasa cultă*.

«Prin lupta națională în contra unguurilor, zice d-l Gherea, Transilvania se aseamănă cu România liberă înainte de 1848, cînd pătura cultă avea de susținut o luptă națională. De aceea

și literatura Transilvaniei, după caracterele ei, se aseamănă cu aceea a ideologilor noștri, a burghezimei înainte de 1848, se aseamănă cu poezia lui Alexandri».

Da, cu deosebire că Alexandri ca boer nu vedea de cît —*en artiste*— partea pitorescă a vieții țărănești, pe cînd țaranului Ioan Pop Reteganul «i-a făcut spargere de cap pe ce căi devine poporul la stare și vază, și pe ce căi pierde aceste odoare». Pentru înțelegerea caracterului țărănesc al literaturii transcarpatine, este absolut caracteristică biografia acestui scriitor:

«D. I. P. Reteganul s'a născut la 10 Iunie 1853 în opidul Reteag lîngă Someșul-mare, în Transilvania, din părinți plugari. Părinții îl dederă la școala din sat să învețe carte, dar numai iarna, căci de la Paști începînd, lua traista 'n spate, bîta 'n mîină și mai la niște găscuțe, mai la niște oițe, ca copiii sătenilor, pînă cădea neaua, și apoi ear la școală. Așa o duse pînă la 12 ani... La 1865 părinții îl duseră la Năsăud, unde făcu clasele normale apoi și 2 clase gimnaziale cu succes eminent... La 1870, tatăl său îl duse la preparandia din Gherla apoi la cea de stat din Deva... La 1873 făcu examenul de calificățiune cu succes strălucit. Apoi funcționă ca învățător în diferite sate pînă la 1892 cînd fiind greū bolnav de ochi, se retrase în pensiune și se așeză la casa părintească din Reteag, după ce servi școalei române cu un zel nespun de mare 19 ani. Aici din venitul pămîntului moștenit, din mica sa pensiune de 160 fl. (pe an) precum și din venitul ce-i aduc mîinile sale harnice, mîntea și peana sa măfastră, trăește fericit în mijlocul familiei sale.»

Nu-i așa că un astfel de om, după o atare viață, este în măsură să cunoască viața țărănească?...

* * *

Taine spune că în literatură, acele opere trăesc mai mult carî aū un fond mai general omenesc—*rein menschlich*, zice germanul. In sufletul omenesc este o parte eternă, aceeași în toate vremurile, și o parte care aparține societății, împrejurărilor în care trăește omul. Cu cît societatea e mai complicată, cu atît stăpînește mai mult pe individ, îl schimbă mai mult, și ascunde fondul etern sub formele trecătoare. E foarte greū să recunoști pe om în ființele cu totul artificiale—*juisorii*—pe carî ni le prezintă Guy de

Maupassant în romanul său *Notre Coeur*. Se înțelege că operele de artă legate de partea artificială a sufletului omenesc, vor pieri o dată cu împrejurările sociale de carî această parte artificială e născută.

Intr'un seminar de filosofie la Universitatea din București, desbătîndu-se această problemă de estetică, d. C. Dumitrescu-Iași a făcut observațiunea că după cum noi cei de astă-zî distingem în operele de artă din anticitate fondul etern omenesc sub forme carî sînt ale acelor vremuri, tot așa e cu puțință ca generațiunile viitoare să descopere în literatura modernă o parte curat omenească pe care noi nu-o putem vedea tocmai din pricină că ne trapează mai mult formele trecătoare.

Dar nu trebuie să uităm că omul pe care ni-l presintă în general literatura modernă este într'o stare patologică, o ființă anormală, excepțională. Un om de astă-zî înțelege foarte bine pe Omer, chiar dacă multe din obiceiurile descrise în *Iliada* i sunt necunoscute; un grec din anticitate însă, dacă ar trăi în zilele noastre, n'ar putea cu nicî un chip să-l înțeleagă pe Verlaine, în versurile căruia n'ar vedea de cît vorbele fără șir ale unui nebun. Bolnavul își închipue lesne cum este starea de sănătate, dar omul sănătos cînd n'a suferit de paralizie nu va putea să-și închipue cum se simte un paralytic.

Dacă venim acuma la literatura românească, e evident că scriitorii țărănești de peste munți aū mai mult fond curat omenesc de cît literații noștri, și aceasta din pricină că astă-zî viața țaranului cu stare e mult mai simplă și mai normală de cît viața păturilor suprapuse.

«Societatea modernă civilizată, capitalistă, zice d. I. Dobrogeanu Gherea, prin imensa împărțire a muncii, preface pe omul modern civilizat într'un ruaj mic al enormei mașinării sociale. Astfel individul e stăpînit de condițiile economico-sociale de trăi și nu el le stăpînește. Viața țaranului năsăudean (ardelean și bucovinean zicem noi) e deosebită mult în această privință. Colosala împărțire modernă a muncii încă n'a transformat cu totul gospodăria lui. El e agricultor sau păstor, femeile torc și țes, și în felul acesta el singur cu familia sa produce cele necesare vieții. Exprimîndu-mă în termeni economici, țaranul năsăudean, mai a acum vre-o 15—20 de ani, ducea o gospodărie *totală*, nu bănească,

el producea valorii de întrebuințare nu de schimb. In ast-fel de condiții economice starea materială a țaranului mai avut, în marginile vieții lui modeste, depinde mult de hărnicia, de energia lui.»

Ei bine tocmai această independență a țaranului român de peste munți, face ca fondul curat omenesc să nu fie ascuns de formele trecătoare ale unei societăți cu civilizațiune complicată.

D. Dobrogeanu-Gherea spune de Coșbuc că este un scriitor clasic. Dar unul din caracterele clasicismului este că se ocupă de sentimentele generale omenestii și nu de psihologia subiectivă a unui om excepțional. Chiar faptul acesta a făcut ca operele clasice să fie introduse în învățământ, de unde și cuvântul de *clasic*. Literatura antică — prin excelență clasică — este produsă de o societate în care omul de asemenea stăpînea condițiunile economice în loc să fie stăpînit de dînsule. Și — poate greșim, dar am avut această impresie — multe din însușirile povestirilor ardelenestii ne-aū adus aminte de literatura antică.

* * *

D. Gherea a arătat pe larg contrastul desăvîrșit dintre opera d-lui Coșbuc și operele celorlalți scriitori ai noștri. Acest contrast este și mai limpede cînd ne referim la proza literaturii de peste munți. Proza, preocupîndu-se de viața practică de toate zilele, ne arată imensa superioritate morală a literaturii transcarpatine.

Eroul împrejurul căruia se învîrtește aproape toată literatura noastră, este artistul visător care trăește sau aspiră a trăi ca parazit, în afară de obicinuitele condițiuni de existență, bucurîndu-se de viață și poetizîndu-și viața. Citind plîngerile și vaetele acestor scriitori cînd sînt nevoiți să lucreze, să aibă vre-o ocupațiune practică, auzindu-și cum desprețuesc soarta omului comun ca prozaică, ai crede că poezia este elementul normal al vieții omenestii, ai crede că omenirea și-a agonisit deja pe cîte-va secole cele trebuitoare pentru trai și că a venit momentul să se retragă din afaceri ca un rentier oare-care!... Un om care cere așa de mult vieții, va fi cu siguranță nenorocit: crude loviturii îl așteaptă la fie-ce pas.

Nimic din toate acestea, în literatura de peste munți. Pentru țaranul de dincolo, munca este elementul fundamental al vieții omenestii. Omul e făcut să se ostenească mereu cît trăește și numai rare ori să petreacă, să se odihnească.

La scriitorii de cari ne ocupăm, munca este ridicată la rangul unui cult. Țăranul muncește nu numai pentru a agonisi, ci une-ori pentru plăcerea de a munci. In muncă își găsește el sănătatea, fericirea, liniștea sufletească. Mulțumirea datoriei îndeplinite este plăcerea pe care-și întemeiază viața. Să aducem exemple? Dar n'avem de cît greutatea alegerii. Exemple găsim în fiecare povestire, la fie-care pagină.

Citiți de pildă nuvela *Popa Toma* de Ioan Pop Reteganul. Un preot de țară care a căzut în disgrăția episcopului, e trimis într'un sat sărac, aproape pustiū, în care țaranii prostii de sărăcie aū ajuns leneși, nepăsători, lipsiți de orî-ce dorință de un traū mai bun. Preotul deslășură atita sîrguință în cît trezește și pe țaranii din nesimțirea lor, îi însuflețește cu spiritul lui de apostol și ajunge să facă un sat înfloritor și bogat dintr'o adunătură de oameni vestiți prin decăderea lor.

Povestirea lui Reteganul e pătrunsă de o adevărată religiune a muncii.

De alt-fel, subiectul acesta — preotul care ridică țărănimea prin exemplul său — îl tratează Reteganul de mai multe ori. Slavicii l-a tratat și el, aproape în același fel, în *Popa Tanda*.

În *Lelea Cătâneasa* din *Chip și graii din Bucovina* de Grigorovița, un soldat român e trimes «în execuție» la lelea Prohira din Prisăcăreni. După ce-î dă demîncare, femeea îi arată unde ar putea să se odihnească.

«El însă i-a mulțumit frumos, zicînd că nu-î trudit. Apoi a eșit afară, s'a oprit prin ogradă, a mai dat cu ochii de cîte erau pe lîngă casă și a eșit încet pe poartă. Acolo în drum lucraū tocmai niște oameni la un podet sfărămat.

S'a dus la ei, a stat ca o jumătate de ceas de i-a privit cum așază grindă lîngă grindă, s'a dat apoi de la o vreme cu ei în vorbă și numai cît a și început să li și ajute la lucru. Gospodina din casă le vedea toate acestea din tereastră și-și spunea în gîndul ei: parcă nu-î așa de cei cum spune vornicul. Că-î Moldovan de-ai noștri vād, și mă tem că-î și el bietul, fecior de gospodar. Uite cum se dă nechemat la lucru, în loc să se întinză la soare».

Iubirea de muncă o mai găsim admirabil exprimată în *Salvina* lui Reteganul, în nuvela *In lume* a lui Ioan Popovicii Bănățeanul, în *Secerișul* lui Păcățian, în toate nuvelele lui Slavicii.

Acest sentiment este caracteristic gospodarului,

țaranului cuprins, care nu muncește toată viața pentru altul ci pentru el și copiii lui. Țăranii noștri nu sînt alt-fel. Numai că la cei mai mulți, din pricină că au suferit timp de veacuri năvăliri cari le nimiceau munca de an, sentimentul de nepăsare e covârșitor. Țăranul chiabur însă, acela care vede că munca-l rodește, e tot așa de harnic ca și cel de dincolo; și așa ni-l prezintă Slavici în *Vatra părăsită*.

O altă însușire a țaranului de peste Carpați — și puteți adăuga în tot-d'a-una a țaranului chiabur de la noi și poate a țaranului de toate neamurile — este un spirit practic cît se poate de dezvoltat. S'a zis mereu că țăranul român are mult simț poetic. O fi avînd cînd n'are ce face cu vremea, în rarele lui ceasuri de odihnă ori de petrecere dacă și atuncia îl vor fi avînd toți și nu cum e probabil, cîte unul în mod excepțional. De obicei e cu mintea vecinic la treburile lui: cum ar face să iasă mai bine la capăt.

«Safta'si avea rostul ei în toate treburile și știa tot-d'a-una de mai înainte cînd are să facă un lucru, de unde are să-l apuce și cum are să-l sfirșească. Pentru dînsa fie-care lucru avea locul lui hotărît și fie-care treabă timpul ei hotărît, și dacă pe la miezul nopții ai fi deșteptat-o din somn, ea ar fi fost în stare să-ți numere pe degete toate nimicurile care ereau lăsate în purtarea ei de grije și să-ți spună fie-care din ele unde și în ce stare se află. Tot atît de ușor ar fi putut să-ți spună ce are să facă în fie-care zi a săptămîinii și în fie-care oră a zilei. De aceea la dînsa toate mergeau strună căci ea nu-și pierdea nici odată timpul stînd pe gînduri, nu făcea nimic pe apucate, nu uita nimic, nu-și eșia nici odată din sărute.»

Nu-i așa, ciudată recomandație pentru o eroină de roman!... Înțeleg dacă ar fi visătoare, capricioasă, urînd realitatea prozaică și afacerile practice ale vieții...

Dar nu. Scriitorii de peste munți, în filosofia lor țărănească, au priceput adevărul pe care din cele mai vechi timpuri l-au tot repetat înțelepții tuturor veacurilor: că numai munca face fericirea unui om ca și a unui popor întreg; că numai cel ce primește viața așa cum este în realitate, cu greutate și osteneală, nu idealizată ca în poezie, numai acela se poate bucura în tihnă de mulțumirile pe cari această viață i-le oferă arare-ori.

* * *

Viața pare a fi aceeași la toți oamenii, fiindcă e compusă din aceleași acțiuni și trebuințe; cu toate aceste prin modul lor de a privi fiecare din acțiunile vieții, oamenii se deosebesc așa de mult, în cît par a trăi o alt-fel de viață. Să luăm de pildă unul din actele cele mai simple dar și cele mai necesare: mîncarea. Pentru unii mîncarea este un simplu act fiziologic merit a-ți întreține mașina vieții, pentru alții este un izvor de plăcere, de senzații plăcute, iar pentru alții o ceremonie sfîntă — ca pentru țăranul român.

Dacă am face o analiză amănunțită a cîtor-va scrieri din literatura pe care o cercetăm, am găsi astfel la fie-care pagină o deosebire bătătoare la ochi de modul de a privi viața a păturii noastre culte.

La noi viața trece cu o repeziciune uimitoare. Fie-care zi aduce cu sine nenumărate întîmplări, schimbări însemnate, dacă nu în viața noastră, dar cel puțin în mediul în care trăim. În fie-care clipă ai impresiunea că timpul zboară, nimicind și răsturnînd toate în jurul nostru.

Cînd citești însă nuvelele lui Grigorovița ca să luăm o pildă din multe — ai din contra impresiunea că timpul s'a oprit, așa de încet și pe nesimțite se mișcă toate. Liniștea vieții, lipsa de întîmplări mari, insuflă persoanelor melancolia dulce a șesului nesfîrșit... Lucrurile moarte cîștigă ceva din viața pe care o perd ființele omenești: trăind zeci de ani în mijlocul aceluiași lucruri, omul ajunge să le iubească, să fie legat de dînsa prin adînci sentimente. Citești în *Moș Spătaru* groaza acestui bătrîn că vrea să-l mute în altă casă de cît aceea în care trăește de cînd nu se mai ține minte; e o adevărată tragedie. Și oamenii se întristează ca de o negleguire de o schimbare în lucrurile cari după ei ar trebui să rămie vecinic neschimbate.

Sentimentul religios are se înțelege rădăcini puternice în sufletele lor. Pentru ei Dumnezeu este ființa superioară care ține rînduiala în această lume, răsplătind pe cei buni, pedepsind pe cei răi, și oprind ca lucrurile să se amestece de a valma. E înălțătoare de suflet moralitatea ce se degajă din *Biserica pocăinții* de Reteganul. Toate datorii morale și sociale cari cad după părerea generală în sarcina preotului de sat, sînt aci îndeplinite cu sfîntenie. Chiar ateu fiind, și e simpatică religiunea așa cum o înțelege Reteganul: simplă, blîndă, sănătoasă,

fără fanatism și fără exaltațiunii neliniștitoare...

* * *

Literatura modernă se distinge printr'o tehnică rafinată, savantă: viața și sufletele complicate cer un stil complicat și pe de altă parte, mintea scriitorului modern e așa de plină de abstracțiunii și închipuirii încît trebuie să facă storfări pentru a evoca viața.

Literatura pe care o cercetăm din contra, se mulțumește cu un stil de tot simplu: viața și sufletul țaranului sînt simple, și apoi mintea lui e așa de cuprinsă de lucrurile în mijlocul cărora trăește, în cît i-e de ajuns să povestească așa cum gîndește, în mod firesc, pentru ca să evoace viața cu fie-care cuvînt.

Ascultați cum se laudă un țaran întors din armată în *Blîndocul* lui Reteganul:

«Mă, frate Chifore, începu el, mă, din cîți feciori aș mers în cătane de o dată cu mine, nici pe unul nu l-a ținut cît pe mine: pe toți i-au slobozit după 2—3 ani, dar mie nu da Dumnezeu să-mi măi de drumul. Ce ne-om face fără tine, zicea căpitanul, cine să ne învețe răgutele? Cine să ne ție de urît? Nu te lăsăm, Christe, nu te putem lăsa; te facem șarge, îți dăm «țugul» pe mîină, să faci oamenii din boii aceea. În zădar mă rugam să mă sloboadă, că nici gînd n'aveam să m'asculte. Ba după ce aș *oblicit* că scîl și o leacă de scrisoare, ține-te băte! De trăbuia dusă o carte cu bani la postă —du-te Christe! De trăbuia mers după carne pe seama companiei—du-te Christe! De nu cunoștea care-va fecior numărusele—mergi Christe în locul lui! De avea compania vre-o plîngere în potrița strajameșterului—du-te Christe la domnul căpitan!

Și tot așa și iar așa cît mă mir că n'am nebunit de atîtea gînduri ce m'aș mîncat. Drept și mai drept că și cinste aveam la tîsturi, toate capetele de țigare tot mie mi le dau. Numai auziam pe căpitanul meu: Christe, na capătul ăsta de țigară! Dar era țigară măi întregă, că el numai cît o aprindea și cum da cu ochii de mine: ține Christe!»

În deosebii povestirile lui Reteganul sunt un model de stil simplu, clasic, așa cum îl găsim de pildă în *Manon Lescaut* sau în *Paul et Virginie*.

H. SANIELEVICI

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

In cestiunea «Ligei Culturale»

Un celebru orator englez din secolul trecut, Lord Brougham, dacă nu mă înșel, practica un mijloc original pentru a se impune atențiunii publice. De cîte ori i se da cuvîntul în parlament sau în întruniri politice, el nu începea să vorbească, înainte de a lăsa să treacă o pauză apreciabilă, în care să mulțumea a privi tăcut în juru-i. Această tăcere deștepta atențiunea tuturor. Se zice, că el a reușit ast-fel să vorbească tot-dea-una în cea mai perfectă liniște.

Dar odată voi să facă uz de mijlocul său într'o împrejurare mai grea. Publicul englez să cam răcise de dînsul și numele său nu mai revenea ca altă-dată în coloanele ziarelor. Lordul Brougham recurse la eficacitatea tăcerii... Se retrase pentru cîte-va luni în Scoția, unde păstră o tăcere absolută, și apoi lăsă chiar să se acrediteze sgomotul că a murit! Efectul fu imediat. Numele lui reveni din nou în coloanele ziarelor, și în discuția publică. Numai cu o deosebire, de cum fusese odinioară: toate cîte se vorbeau și să scriau acum despre dînsul erau foarte neplăcute. Lord Brougham afectat serios de francheta opiniunii publice părăsi pentru tot-dea-una scena politică.

În cazul Lordului Brougham, mi se pare că s'ar fi găsimd acum comitetul central al *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor Românilor*. Prin tăcerea sa calculată el a obținut deșteptarea atențiunii publice asupra Ligei. Ziarele îi consacră aproape regulat cîte o coloană în fie-care zi. *Ce face Liga? Noua întrunire a comitetului Ligei! Noua perchisiție! Protestul Ligei!*.. E popularitatea care revine iarăși. Comitetul central trebuie să fie mulțumit, în sfîrșit, că să vorbește iarăși de Ligă — și aceasta numai grație lui. Că se vorbește cam neplăcut, Doamne, cine e de vină! Publicul cel mare nu poate înțelege toate finețele diplomatice; el a luat tăcerea drept moarte, și s'a crezut în drept să-și exprime franc opiniunea... Dar comitetul ar face rău să se afecteze ca Lord Brougham!

De adevăr nu ar trebui să se supere nimeni; mai ales nimeni dintre aceia, asupra cărora cade întru cît-va răspunderea situației. La sfîrșitul

acestei luni, cînd va avea loc, după cum e pres-cris prin *statute*, congresul anual al Ligei, s'ar putea profita, ca de ocasiunea cea mai nimerită pentru o deplină lămurire a situațiunei. Și ar fi cu atît mai de dorit să se profite de această ocasiune, cu cît congresul de la sfîrșitul lui Mai să anunță a fi cu deosebire liniștit. Pentru decisiuni importante liniștea sufletească este prima și principala condițiune. Să fim fericiți că o avem și, să îngrijim a complecta restul. Acea ce s'ar putea face anul acesta, de sigur că nu se va putea în anul viitor.

De actuala situațiune a Ligei, nimeni nu poate fi mulțumit. Comitetul central ca și delegații cari vor asista la congres, vor fi de acord în a-și zice: stăm rău. Stăm rău, din punct de vedere financiar; stăm încă și mai rău din punct de vedere moral. Orî-ce insistență asupra acestei constatări ar fi de prisos. Iar aducerea ei în discuția congresului ar însemna numai dorința de a perde vremea. Reaua situațiune actuală este premisa de la cari trebuie să plecăm.

Să vedem ce am putea face pentru a îndrepta această situațiune rea. Schimbarea persoanelor conducătoare! E soluția unora. În lipsă de oricare alta, poate fi și aceasta de o oare-care utilitate; în principiu nu-i este nimeni în potrivă. Schimbarea de persoane implică în sine și o *șansă*; probabil e tot-d'a-una ca să se găsească persoane mai destoinice pentru conducerea Ligei, de cît cele din actualul comitet central. Majoritatea celor ce propun această soluție, adaogă încă: alegerea unor persoane neamestecate în luptele de partid sau mai drastic zis: *afară politica din Ligă!* Și cu acest adaos ei socotesc soluția lor invulnerabilă.

Nu avem pretențiunea de a avea o pricepere mai ageră în cestiunile Ligei, de cum o au propunătorii soluțiunii de mai sus. Avem totuși convingerea că împrejurările ne au înlesnit nouă dobîndirea a cîtor-va elemente serioase, prin cari să ne putem motiva pe drept neîncrederea în eficacitatea amintitei soluțiuni.

Noi credem că situațiunea rea în care să găsește Liga nu e de cît într'o mică măsură datorită persoanelor conducătoare. Schimbarea acestora nu ar atinge răul de cît la suprafață. Aleagă-se orî și ce persoane în Comitetul Central, situațiunea va rămîne aceeași. Liga culturală e condamnată să stea în amorțeală pe cît timp

statutele sale de organizare vor fi acelea care sînt acum.

Toți ligiștii sinceri doresc îndepărtarea politicei din preocupările comitetului Ligei; am avut ocasiunea să constatăm că și majoritatea membrilor din comitetul actual, timp de mai mulți ani, au avut aceeași dorință, și cu toate acestea acuzarea de a se fi făcut politică în conducerea Ligei n'a putut fi înlăturată. Cauza? Cauza este că statutele Ligei sînt isvorite exclusiv din preocupări politice. Statutele Ligei prin laconismul terminilor întrebuițați, prin lipsa de precizare sa atribuțiunilor și obligațiunilor membrilor săi, lasă porțile deschise influenței politice. Cînd s'a zis că unele persoane au introdus politica la Ligă, s'a avut de sigur în vedere numai cazurile isolate; în general alt-lel s'au petrecut lucrurile. Nu persoanele, ci modul de organizare a Ligei a silit pe mulți să facă politică acolo unde nu trebuia.

E de ajuns să-și arunce cine-va privirea pe statutele Ligei pentru a se convinge de cele ce afirmăm.

Prima grijă, pe care ne am aștepta s'o vedem împăcată de niște statute practice și prevăzătoare, ar fi organizarea veniturilor Ligei pe baze trainice, cari să-i asigure viitorul. Asupra acestui punct însă nici un articol. Veniturile Ligei sînt, ca mana cerească, adunate din generositate. Măcar de s'ar prevedea cum trebuie cultivată și dirijată această generositate! Nimic; poporul trebuie să fie generos fără a ști pentru ce. Și atunci ne mai mirăm, cînd poporul să ia după cuvîntul politicianilor și confundă marile interese naționale cu interesele unui partid.

Nici pregătirea generosității publice, nici organizarea trainică a mult, puțin, cît să adună. Să vedem cum stăm cu capitolul cheltuielilor. Încă și mai rău. Laconismul este aci voit, știm bine; rezultatele însă le știm și mai bine. Erorile involuntare sînt cele mai mici defecte pe care le găsim inerente sistemului. Dar nu insistăm.

Restul statulelor cuprinde regulamentul discuțiunilor în ședințele comitetelor și a congresului; procedura în diferite cestiuni de mică importanță; fixarea cum trebuie să ceară cuvîntul și de cîte ori să vorbească un membru ligist... și alte chibzueli de asemenea natură. Statutele unui club politic nu-i sînt prea mult deosebite.

Din complexul lor întreg se capătă numai o i-

deie vagă de scopul și funcționarea societății. Ligistul care vrea să aibă o idee mai precisă, trebuie să alege la alte mijloace de informațiune. Din statute el nu culege nimic care să-i întărească în conștiință solidaritatea cu mersul general al Ligii.

Aci să află după noi origina răului. Alcătuirii actuale a Ligii îi lipsește cimentul care să lege mai strâns pe membri săi. Vagul care domnește în statute lasă un câmp prea larg inițiativei membrilor din comitetul central și prin aceasta să aduce la suprafață pretențiunile oamenilor așa ziiși, *indispensabili*. Și indispensabili — cum știm prea bine, — nu pot fi de cât oameni politici! Cu cât însă s'ar precisa mai mult scopul și funcționarea Ligei cu atât asemenea pretențiuni ar dispărea. Organizațiunea Ligei ar căpăta o bază mai modestă, dar în același timp și mai trainică. Alte statute cu scopuri precise, ar atrage mai curînd obolul iubitorului de cultură românească de cât acele ale Ligei culturale de astăzi.

De ce n'am încerca să introducem această reformă radicală? Statutele societăților de cultură, așa cum se găsesc prin Germania, Austria, Ungaria, Danemarca etc. ne-ar ușura foarte mult alcătuirea celor de cari avem și noi nevoie. În nici una din țările citate, societățile de cultură nu sînt silite să-și ascundă scopul național ce urmăresc. Ele lucrează pe față în limitele permise de lege. De ce să fie la noi tocmai contrariul: să lucrăm mai puțin de cât ne permite legea și totuși să ascundem scopul ce urmărim?

Transformată într-o societate exclusiv culturală, cu alcătuire și scop precis, după modelul societăților din occident, *Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor* va avea și de aci înainte, sîntem convinși, un rol însemnat în dezvoltarea națiunii române,

De alt-fel, părerile pe care le emitem noi în aceste rînduri, cu dorința de a le face să cadă sub ochii ligiștilor din congres, le găsim încă de mult aprobate prin fapta a o mulțime de oameni de bine ai țării. Căci dacă în ultimii ani *Liga* a stat pe loc, în schimb ideea națională a făcut progrese însemnate în opinia publicului nostru. O mulțime de întreprinderi au luat naștere sub indemnul ei. S'au înființat societăți cooperative de credit pe la sate, cu scopul de a apăra pe țaran de camăta străinului; s'au pus

temelia cercurilor rurale de lectură pentru a opri întinderea alcoolismului; s'a impus în școală obiceiul de a se insista asupra sentimentului național; mai multe organe de publicitate cari au ca principală țintă răspîndirea ideilor naționaliste și-a făcut apariția, etc. Toate aceste întreprinderi, ce sînt ele oare, dacă nu o pregătire a unității culturale a tuturor Românilor? Am putea adăoga încă: *cea mai bună pregătire*.

Succesul unei idei se obține mai ușor cînd mijloacele de propagandă sînt potrivite timpului. Propaganda politică este de sigur și ea un puternic element de succes, dar singură ea nu-î îndestulătoare. Timpul nostru impune unui naționalist pe lîngă gîndul politic, și gîndul situațiunii economice și sufletești a poporului pe care voiește să-l cheme la o cultură înaltă. Direcțiunea politică e unilaterală pentru timpul nostru. De cât un memorandum răspîndit pe la diplomații streini, mai bine o bună carte de citire printre țărani noștri. Căci apărarea națională o constituiesc ei, în definitiv, acești țaranî. Cerințele lor trebuie să le avem în vedere; de ei să se preocupe în primul rînd *Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor*.

Să părăsim dar tendințele nebuloase cari transpiră din vagele articole ale statutelor actuale ale Ligii și să ne gîndim cum s'ar putea realiza mai curînd și mai temeinic cîte-va idei sănătoase pentru cultura românească. Să ne punem înainte un scop mai precis, de și mai modest, căci atunci e mai probabil se ajungem — ligiști și bunî Românî — să gustăm din fericirea realizării lui.

C. RĂDULESCU-MOTRU.

MIȘCAREA LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

Poeți și artiști de Nicolae Predescu. — În acest volum de vre-o 500 de pagini, în format mare, juridic, autorul — care ocupă o înaltă situație în magistratură și se află deja într-o vîrstă înaintată — ne prezintă o serie de studii asupra lui Vasile Alexandri, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Enăchiță Văcărescu, Iancu Văcărescu, Teodor Aman și Nicolae Grigorescu. La studiul asupra d-lui Grigorescu, o notă ne spune că a fost scris în parte la 1871, cînd marele peisagist, abia sosit

în țară, deschisese prima sa expoziție de tablouri în București. Probabil este, că toată lucrarea a fost făcută mai de mult, în orele de odihnă ale autorului, ca o recreație la ocupațiunile d-sale profesionale.

Și în adevăr, totul în scrierea d-lui Predescu ne arată că avem de a face cu un diletant. Nu propriu zis criticii săi analize literare găsim în volumul *Poeți și artiști*. Autorul ne povestește amănunțit subiectul fie-cărei scrieri și fie-cărui tablou — cea-ce ocupă cea mai mare parte din cuprinsul cărții — intercalând diferite note și observațiuni, cari, fără o strînsă legătură logică, se înșiră mai mult după legile capricioase ale asociației de idei. Vorbind de Aman, D. Predescu se ocupă de începuturile picturii, de pictorul Tătărescu, de tabloul acestuia *Renășterea României*, de pictura alegorică, de alegoriile lui Rubens și în sfîrșit de Rubens în genere. «Cine uită, odată văzută, pe Kermessa-î cu apăsatele-î sărutări, vârtejul de îmbrățișări aprinse ce însufleșcepe bărbați și femei în beții amoroase.» Așa se lasă adesea tîrît departe de subiectul său, autorul scrierei de față, trecînd cu ușurință de la o idee la alta. *O sărbătoare în Cizmegiu* îi aduce aminte de pînzele lui Breughel de Velours, și apoi, fără nici o tranziție: «Dulce, nesfîrșită prietenie uni pe Breughel cu marele Rubens. Nobilele lor spirite nu cunoscără gelozia, amicitie ce reese din chiar pînzele lor, căci în multe Breughel zugrăvi peisagi, iar Rubens puternice corpuri, cari sînt ca niște adevărate sărbători pentru ochi».

D. Predescu are o bogată cultură literară și artistică, dar mai mult în extensiune, dacă putem întrebuița acest cuvînt. D-sa a citit multe, a văzut și mai multe, are o bună memorie, dar e lipsit de idei generale; iar observațiunile răzlețe fără un plan general, fără un fir conducător, sînt monotone și obositoare...

De alt-fel: observațiunile acestea — unele interesante, multe cam banale—îți amintesc conversația de salon unde se urmează maxima: *toujours glisser, jamais appuyer*. Ele sînt ca monețele șterse: poartă marca unei îndelungate circulațiuni...

Tot de arta de *agrament* și de discuțiunile despre artă ale oamenilor *de lume* îți amintește următorul pasaj:

«In *Barca pe Bosfor* artistul voind să poetiseze pe cele

mai frumoase femei din Capitală, le preumblă pe albastrele ape ale Bosforului. Alegerea e bună, dar incompletă. Numai d-na Dadu Filipescu și d-na Elena Tătăranu seamănă. D-na Filipescu, de și știe să suriză cu multă grație, pictorul însă a răspîdit pe figura-î intristarea ce preludează lacrimelor, astă rouă a inimii. D-na Elena Tătăranu păstrează ceva din aerul său, ceva apare din delicata și gingășia florilor ce posedă.

«In portrete Aman nu se mulțumește să reproducă conturile materiale ale modelului, dar ajunge să exprime chiar natura lui intimă. Ast-fel, portretul d-lui Nicolaus Racoviță și al d-nei R. pe lingă semănătura fizică, unește și pe cea morală. D-nul Racoviță, în portretul său, păstrează ceva din independența-î și din spiritu-î întreprinzător D-na R. ceva din întristările-î ascunse».

Sau, vorbind de *Dridri* a lui Vasile Alexandri:

Trebuie să mărturisesc că scuzați sunt pînă la un punct cei prinși în mreji de Franceze, ele împărțînd culminant farmec. Da, văzurăm Engleze frumoase ca huriile din raiul lui Mahomed, Italience splendide ca rose imbobocite în zile de primă-vară, Suedeze ideale ca albii fulgi de nori străbătînd bolte azurii, Germane amintind pe Marguerita lui Göthe, Vieneze pe madonele lui Rafael. Romance gingașe ca visul poetului, și cu toate astea nici una nu răspîndește farmecul Parisienei; dinsa singură e incarnația vie a drăgălașului pe pămînt. D-zeu făcînd'o mică, o făptui cu multă grijă. Posedă capul statuelor antice. Pe chipu-î nu se văd distanțe pierdute nelegindu-se; îi lipsește nas imens, umbrînd obraz uscat. Formele îi sunt rotunde, pietroase, fără moliciuni de puf. Știe să se imbrace, rochia îi e lipită pe corp ca aripa pasărei, umbletu-î e ușor, nu se leagănă mergînd, nu se luptă pășînd cu inimiile nevăzuți.

Stilul D-lui Predescu e foarte ciudat, nu atît pentru că cuprinde întorsături învechite și civate eșite din uz ca *strălucințe, încântăminte* etc. ci pentru că sîntem isbiți de contrastul dintre mulțimea imaginilor, nuanțelor poetice, și construcția pozitivă, juridică a frazei. La aceasta contribuie și lipsa de idei generale a autorului, lipsă care face ca stilul să nu poată fi susținut, ci să se risipească în fraze scurte, cari cad mereu, într'o cadență monotonă, adormitoare. E ca și cum ai recita o poemă cu tonul unui procuror care face un rechizitoriū.

Ochi-căprii de Ioan Costin — Titlul e pe deplin justificat de cuprinsul volumului: de ochi căprii se preocupă în deosebi autorul în versurile sale. El pare hotărît a revoluționa întru cît-va poezia română; anume: repertoriul *Dorului*. Cu îndrăzneala ce distinge tinerețea, desgustat de banalii

și stereotipiil ochi albaștrii cari răsună de atîta amar de vreme prin regiunile de periferie ale Capitalei, în cunoscutele versuri:

Ah, ochi albaștrii
Ca apa mării

D-l Ioan Costin — cu un cezarian *veni, vidi, vici* îi desființează și-i înlocuește prin:

Ochi căprii, ah, ochi căprii
Cit de mult m'ați subjugat,
Dorului aripi ați dat
Ochi căprii, ah!.. ochi căprii...

D-l Costin își dă perfect seamă de însemnătatea inovațiunii d-sale:

O C H I I O R

Oh! ochi negri, albaștrii, verzi,
Voî raze de noroc —
Poeții v'au cîntat în cor
Munciți de-acelaș foc.

Și ei v'au ridicat în slăvi
Plîngînd de dor nebun.
— Dar ochi negri, albaștri, verzi
Vouă nu mă supun.

Eū ochilor căpri li-s rob
Și rob rămin de veci —
A voastre raze din priviri
Lucesc alit de reci!

Cu ochi căprii adorm în vis
Muncit d'un aprig dor.
Și vreaū ca 'n ultimul minut
Cu ei la cap să mor.

Ținînd seamă de faptul că autorul a avut grija să însărcineze pe d-l Jinga «cu aranjarea multor cîntece din *Ochi-căprii* pe note», îi prezicem un succes frumos în cercurile muzicale din Str. Sfinți.

... Din nefericire culoarea căprrie a ochilor sînt unica inovație a volumului. În colo, e un contrast desivîrșit între exteriorul și conținutul operei d-lui Costin.

Exteriorul e frapant și pretențios. O copertă strigătoare: de remarcat este că copertele — ca și îmbrăcămintea unei anumite categorii de tineri — se disting de la o vreme prin culori din ce în ce mai bătătoare la ochi, de preferință roș aprins. Pe volumul lui Eminescu său al d-lui Vlăduță nu veți găsi atarî impestrițării de un bun gust îndoelnic.

Autorul are grija de-a înșira pe prima foaie operele apărute, cele cari în curînd vor apare și cele în preparație. Pe altă foaie ni se anunță operele viitoare ale bibliotecii, «*Steaua polară*» din care volumul de față face parte. Steaua polară orientează pe corăbierî; trebuie să credem că biblioteca de față va fi și ea un far pentru scriitorî său pentru public. Iarăși de remarcat este că scriitorii tineri sînt mult mai sociabilî de cît cei.... de talent: ei au vecînic tendința de a se strînge la un loc.

Așa de original este exteriorul.

Dacă venim însă la cuprins o decepțiune a-dîncă ne așteaptă. Obicînuitul calabalîc poetic:

D-l Costin cînd era mic avea iluzii și credea în «D-zeul divin» (expresia d-sale); acuma nu mai are și nu mai crede. E un «suflet pesimist». «Lumea e rea și ursuză». D-l Costin dorește mormîntul. În așteptarea lui, «face chef»: «fumează țigări și bea patru zeci de pahare în rînd» ca să-și uite necazul.

Cu aceasta credem a fi rezumat destul de exact povestea poetului, poveste risipită într'un morman de poezii. Și ne mirăm cum d-l Costin care a știut să aleagă o copertă după ultima modă, nu se jenează să ne vie cu ast-fel de lucruri demodate în versurile d-sale. «Iluzii perdute»?.. «Nu se mai poartă, nu mai e modern».

Unde e de tot învechit d-l Costin este în *Balada* («fragment») dedicată «incomparabilului maestru Alex. Macedonsky», baladă în care autorul se simte obligat să transporte acțiunea la Memphis, și să vorbească pe naramzi, magî, și beduinî. Naramzi (ce-o fi aia?) poate să fie la Memphis; magî, mai puțin, de cît doar de-vor fi venit în vizită din Persia; cît despre beduinî, credința noastră este că așa ceva n'a existat nici odată, că beduinul nu-i de cît o metaforă, o entitate poetică, și ca atare de mult eșită din uz. Beduinî în veacul al două zecilea?..

Să mai vorbim de versurile d-lui Costin, amestecate cu fărimituri din poezii noștrii talentați, și totuși incorecte în general, ridicole adesea? Credem de prisos.

